

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د کتاب پېژندنه

||

کتاب :: د افشاري استبدادونو پر ضد

د افغانانو پاڅونونه.

ليکوال :: کاندید اکاډميسين محمد اعظم سيستاني.

ژباړن :: صالح محمد صالح .

مهتم :: عبدالجبار ترنگ (ټراپي).

خپروونکې :: صحاف نشراتي مؤسسه .

چاپکال :: 1380 ل/2001 م کال.

چاپشمېر :: (1000) ټوکه.

چاپځی :: یونایتېډ پریس – کوټه

کمپوز/ډیزاین :: صحاف کمپیوټر – کوټه.

کمپوزر :: په خپله ژباړن.

تقریظ

د اتلسمې میلادي پېړۍ په دېرشمو او څلوېښتمو کلونو کې "د افشاري استبدادونو پر ضد د افغانانو پاڅونونه" رساله د کانديد اکاډميسين محمد اعظم سيستاني له گټورو، علمي او څېړنيزو کارونو څخه دی، چې هم د موضوع ټاکنې له مخې، هم د څگېړنې د څرنگتيا او هم يې د ليکنې او ژبې له مخې په هېواد کې ساری لږ ليدل کېږي.

ليکوال په پيل کې په ختيځ کې د فيوډالي نظام او د هغه د ظالمانه چلند يوڅرک رابښوولی، وروسته يې د علمي نړۍ ليد (جهانبينۍ) په رڼا کې د نادرافشار فيوډالي دولت بڼه له ټولو ختيزو (شرقي) غوسه ناکو څرنگتياوو سره په منونکي منطق ارايه کړې ده.

د نړۍ نيولو لپاره د نادر افشار ناپايله حرص، د شتمنيو او پيسو راټولونه، د نيول شويو سيمو د اوسېدونکو لوټونه او له پاڅون کوونکو کسانو څخه غچ اخيستنې، د سرونو يادگاري منارونه او په زور او شکنجو سره د تپل شويو مالياتو اخيستنې، انسان د (شرقي دسپوتيزم) کليمې رښتينې مانا ته رسوي.

سربېره پردې ليکوال د نادرفيوډالي دولت د استبدادونو د ناوړو استفادو پايلې چې غوښتل يې خلک او بېلابېل او نا ورته مليتونه په زور سره د نهزو په څوکو او د سرونو د منارو په ښودلو په خپله واکمنۍ کې راولي، په پرله پسې دهقاني پاڅونونو کې ښه انځور کړي او ښودلې يې دي، چې د فتحه شويو سيمو خلکو ددې گټو اخيستنو او ظلم پر وړاندې څنگه غبرگون ښودلی او د ظلم له منگولو څخه د خلاصون په موخه څنگه جنگېدلي دي. تر هغه ځايه چې ليکوال خبر دی، هغه گڼ شمېر آثار چې تر اوس مهاله د منځنيو پېړيو د تاريخ په هکله کښل شوي، يوازې د افقي پېښو څرگندوی دي او د خلکو د ژوند د اړيکو په اړه لږې څرگندونې په کې شوي، خو ښاغلي سيستاني د تاريخي پېښو د څرگندونې له هماغه پيله بنسټيزو مسايلو ته پاملرنه کړې او هڅه يې کړې چې د ټولو پېښو ترسره کېدنې د ټولو عملونو او غبرگونونو په مقياس کې وسنجوي، چې د ټولنيزو دښمنو ډلو ترمنځ روانې دي.

ليکوال د کتاب په پای کې د نادر افشار د ظلمونو پر ضد د خلکو پاڅونونه او په دغو پاڅونونو کې د هرې ډلې موخې (چې له بده مرغه ډېر پاڅونونه د پاڅون کوونکو له ماتې سره مله وو). په ځير سره شنلي او ددې ماتو علتونه يې هم جوت کړي دي.

پر دې بنسټ، ليکوال يوازې د صادقانه بيان له مخې د هېواد ددې لنډې خو ارزښتمنې دورې په بيان سره بل مقصد هم لرلی، چې هغه د هدف لرونکي او مسئول انسان په توگه د لوستونکو پوهونه ده.

زه چې ددې ليکوال له ډېرو آثارو سره اشنا يم، ويلای شم چې د ښاغلي سيستاني ليکنې د اېډيالوژيک جوړښت له مخې پاموړ او ارزښتمنې دي او لوستونکي يې د هر اثر تر لوستو وروسته، ټاکلو سياسي او تاريخي نتايجو ته رسېږي.

اوسنی اثر هم ددې هڅاند لیکوال لیکنه ده، سره له دې چې د اتلسمې پېړۍ د دېرشمو او څلوېښتمو کلونو په بهیر کې د هېواد ټولنیز، اقتصادي او سیاسي حالات څرگندوي، د هغو کارونو څرگندونه هم کوي، چې په ختیځ (شرق) کې د نوي سیاسي نظم د تشکیل او جوړښت سبب شول او متمرکزو فیوډالي حکومتونو ته د پښتنو عدل غوښتنه هم څرگندوي.

لیکوال ته د بري په هیله دا کتاب یو ګټور او بکر اثر ګڼم او د یوه پوهنیز تیزس په توګه یې د چاپ وړ ګڼم او د تاریخ مینه والو ته یې د لوستلو لارښوونه کوم.!

کاندید اکاډمیسین ډاکټر اکرم عثمان

1367/ 11/ 10ل کال

د ليکوال سريزه

د منځنيو پېړيو تر ټولو عمده ځانگړتيا دا ده، چې نه يوازې په اروپا او شمالي افريقا کې، بلکې په اسيا او په ځانگړې توگه د نژدې ختيځ او منځني ختيځ هېوادونو کې د فيودالي نظام رامنځته کېدنه او بشپړېدنه پر ځمکو فيودالي انحصاري مالکيت او د کرگرو او عامو ځمکوالو د استثمار په وسيله له دې ځمکو څخه په گټو اخيستنې پورې تړلې ده.

فيودالي نظام چې د ټولنپوهانو په اند د انساني ټولنې بشپړتيا ته يو ضروري پړاو دی او پيدايښت يې پر خپل وار او وخت له نورو توليدي ځواکونو سره مرسته وکړه، دا يو نظام گڼل کېږي، چې اصلي پوږونه (طبقات) يې دا دي: لوی ځمکوال او (رعيت) بزگران. چې په هغو کې بيا سياسي واک د لويو ځمکوالو په لاس کې وي، په دې نظام کې حاکمې طبقې ته (فيودال) او محکومې ته (رعيت) وايي.

په فيودالي نظام کې د زېښناکگرې (فيودالې) او استثمارېدونکې طبقې (رعيت) ترمنځ طبقاتي مبارزې د ټولنيز ژوند بنسټيز څرنگوالی جوړوي، له همدې کبله په منځنيو پېړيو کې د حاکمو طبقو (لويو ځمکوالو) پرضد د بزگرانو او ښاري تشلاکو غورځنگونه ددې دوران له جوتو ځانگړنو څخه دي، چې ډېر طبيعي ښکاري. ځکه په فيودالي شرايطو کې بزگرانو د ټولنې اصلي برخه جوړوله، چې د حاکمې طبقې (فيودالو ځمکوالو) په توگه اوسېدل.

د ټولنې نورې کړاوځپلې ډلې، صنعتکاران او کسبگر د فيودالي دورې په وروستيو کې په خپلواک ډول راوړاندې شولې.

د تاريخ په گواهي، په ختيځ کې بزگري پاڅونونه تر لويديځ پراخ او لوی وو. بايد وويل شي چې: د اروپايي ټولنې د فيودالي ظلمونو او ستم له کبله د اروپا دهقاني پاڅونونو څوارلسمه او پنځلسمه پېړۍ ولړزوله او په شپاړلسمه او اوولسمه پېړيو کې يې نور زور هم وموند او د همدغو پاڅونونو له کبله د اوولسمې پېړۍ په څلوېښتمو کلونو کې د "بورژوازي" انقلاب زېږی ورکوي.

څگرنگه چې په فيودالي بهير کې د افکارو وده، په ټوليز (عمومي) ډول د مذهبي معتقداتو په ليکه کې وي، له دې کبله په ټولو منځنيو پېړيو کې دهقاني پاڅونونه ځان ته مذهبي بڼه غوره کوي او په ټولنه کې د مذهب او سلك په جامه کې ژور ټولنيز تضادونه زياتوي.

په ختيځ، په ځانگړې د منځني ختيځ په هېوادونو: افغانستان، ايران، ماورالنهر او بين النهرين کې دهقاني پاڅونونو د مذهب په جامه کې ټولنيز تضادونه زېږول، لکه: د ابومسلم خراساني غورځنگ، سنيادگبر غورځنگ، د استادسيس بادغيسي او حريش سيستاني غورځنگ، د يوسف البرم او خراساني غورځنگ، د حکيم مقنع بلخي په مشرۍ د خراسان د سپينو جامو اغوستونکو غورځنگ، د حزين سيستاني غورځنگ، د آذرويه مجوسي او محمد ابن شداد

سیستانی غورځنگ، د بوعاصم بستي پاڅون، د آذرک سیستانی د زوی وتل، په آذربایجان کې د عربو د واکمنۍ پر ضد د بابک خرم دین پاڅون او د مغلو او سیمه ییزو فیوډالانو پر ضد د خراسان د مشرانو پاڅون او د صفوي واکمنۍ پر ضد د میرویس هوتک په مشرۍ د کندهار د خلکو پاڅون، د هند د گورگیانو د سیاسي واکمنۍ پر ضد د روښانیانو غورځنگ او داسې نور په لسگونو کرکري پاڅونونه چې زموږ په هېواد او ختیځ کې یې د فیوډالیزم په هر پړاو کې بدلونونه رامنځته کړي چې په پای کې یې فیوډالي نظام له نېستۍ سره مخامخ کړ.

په ټولو ځایونو کې ددې پاڅونونو لوی علت فیوډالي گټې یانې مالیات، نورې نیمگړتیاوې، فشارونه او شکنجې دي، چې کله کله به دا فشارونه بزگرانو ته په غوڅ ډول د زغم وړ نه وو، کلیوالو به د اړتیا له مخې خپل کورونه او کروندې خوشې کولې او غرونو، دښتو یا هم ښارونو ته به یې پناه وړله، خو هلته یې هم هوسایي نه لیده.

حجاج بن یوسف ثقفی (75_95هـ) د اموي خلیفه عبدالملک ابن مروان په واکمنۍ کې تر ټولو ظالم او د خلافت، ختیځو هېوادونو د کلیوالو او بزگرانو د لېږدونې لامل و، چې دې خلکو د مالیاتو اخیستونکو مامورانو د شکنجو او زور زیاتي له کبله یې خپلې کروندې خوشې کړې او ښارونو ته یې مخه کړې وه، ده به دا خلک "د ټولنې طفاله" او "پردي وحشیان" بلل او له ښاره یې د بېرته ایستلو فرمان ورکاوه او خپلو لومړنیو ځایونو ته یې لېږدول، د پېژندنې په ډول به ددې تښتېدلو کلیوالو پر لاسونو یا غاړو یوه ټاپه لگول کېده، چې په هغې کې به د ځای نوم او د جزیې بیا اخیستنه د جریمې په ډول یادېده، چې دا کار مسلمانو بزگرانو ته ډېر توهینوونکی تمامېده (*).

په دې توگه زموږ د تاریخ ډېره برخه په فیوډالي دوران کې د فیوډالانو د ستم په مقابل کې د فیوډالي گټو د فشارونو له کبله غرونو او دښتو ته د کلیوالو او بزگرانو د ډله ییزې او جلا جلا تېښتې له کیسو څخه ډکه ده، که څه هم دا منفي غبرگون په فیوډالي پېر (عصر) کې ډېر تکرار شو، خو اخر پر خپله بڼه پاتې نه شو، وده یې وکړه او په کرکري پاڅونونو واوښت.

لومړني کرکري پاڅونونه تیت و پرک وو، چې وروسته یې لږ - لږ یووالی وموند، دا پاڅونونه خپلسري وو، هیڅ ډول لارښود پروگرام او تیوري یې نه درلوده، په دې توگه د بېلابېلو مذهبونو او ډلو تر بیرغ لاندې راتلل.

په بزگرانو کې به معمولاً نارضايتي او بغاوت ورو - ورو یوځای کېدل او کله چې به یې زغم پایته رسېده، نو د حکومتي مامورینو د یوه ظالمانه چلند په پلمه به یې غوسه راپارېده او د خپلسري پاڅون سبب به گرځېده.

څگرنگه چې کرکري پاڅونونو کوم ځانگړی هدف او نظم نه درلود او نه به هم ورته یوه ټاکلې کړنلار جوړېده، نو له دې کبله به نه بريالي کېدل.

کله چې به په نسبي ډول کوم پاڅون بري ته رسېده او د څه مودې لپاره به یې حکومت هم ترلاسه کاوه، نو د لنډې مودې لپاره به یې نوی نظم هم جوړاوه. خو دا نوی نظام به ډېر ژر لیرې کېده او په مستقیم او نامستقیم

ډول به فيوډالي اړيکي بيا ژوندي کېدل، يا به سيمه ييزو فيوډالانو حکومت پر بل مخ اړاوه او يا به هم د کرگرانو استازي چې حکومت به يې په لاس کې و، په فيوډالانو بدلېدل. يوه نوي ټولنيز نظم د پېژندنې پر بنسټ يوې کړنلار ته اړتيا درلوده، خو دا پېژندگلوي د بزگرانو له خوا نه شوه ترسره کېدای.

د کرگري پاڅونونو پاشلتيا او پروگرام نه درلودل، همداراز له يوې ټولنيزې او علمي خبرتيا څخه د دوی بې برخوالی به ددې سببېده چې واپه سيمه ييز فيوډالان له مرکز د ځان خپلواکولو او پر گاونډيو د بري لپاره له دغو پاڅونونو څخه کار واخلي. ډېر کرگران به هم د خپلې کمزورۍ له کبله دې سيمه ييزو فيوډالي مشرانو ته تسليمېدل.

کله به دوی له سيمه ييزو فيوډالانو څخه غوښتل چې د پاڅون مشري پر غاړه واخلي، ددې ډول پاڅونونو ماتې او بري سره ډېر توپير نه درلود.

کرگري پاڅونونه بايد حتماً د پوهې طبقې د استفادې وړ گرځېدای. کله به د ښارونو کسبگرو هم په دغو پاڅونونو کې گډون کاوه، چې په دغو پاڅونونو کې ددوگډون ددې غورځنگونو د پوهونې او يووالي سببېده.

لنډه دا چې کرگري غورځنگونه په ختيځ او لويديځ کې د منځگنيو پېړيو تاريخي بهير مشخصوي او د فيوډاليزم په بدلون، بشپړتيا او انحطاط کې ددغو پاڅونونو اغېزې تر نورو ښاري خوارکينو ډلو په ضمني ډول دا تاريخي حقيقت تاييدوي، چې د ملت يوه برخه يانې خوارکينې طبقې د تاريخ رښتينې جوړوونکې دي.

په دې توگه، کرگري غورځنگونه د فيوډالي نظام له بنسټيزو مشخصو څخه دي، چې د يوه ټولنيز _ اقتصادي فرماسيون په توگه يې د بشري تاريخ له زرو زيات کلونه ونيول، د ځينو اسيایي او افريقايي هېوادونو په تېره زموږ د هېواد يو زر او پنځه سوه کلونه يې ونيول، خو څرنگوالی يې په ټولو ځايونو کې يو ډول نه و، ځکه هر هېواد او د هېوادونو هرې ډلې بېلابېلې فيوډالي ځانگړنې لرلې.

کانديد اکاډميسين محمد اعظم سيستاني

د ژباړن يادښت

د نادرافشار پرضد د افغانانو پاڅونونه زموږ د هېوادني تاريخ يو داسې باب دی، چې لوستل يې هر هېوادميني او هېوادپال افغان ته د دې ډول استبدادونو په وړاندې وېش شعور ورپه برخه کوي، ځکه په دې پاڅونونو کې موږ ته څرگندېږي چې سيمه ييز فيوډالان له ولسي خلکو سره په څه بڼه يو کېږي او بيا چې کله د نادري پوځ گواښگونه يا هم مادي امتيازونه ويني، نو له خوارو ولسي خلکو سره خيانت ته ملاوې تړي او په دې توگه د دوی دا کار د فيوډالي ښکېلاک او زېښناک کرکجنه بڼه په ښه ډول انځوروي.

په دې جگړو او کشالو کې د نادر ناپايه حرص او د هېوادونو د خپلونې اورنی څرک هم ترسترگو کېږي، چې غوښتل يې په خپلو استبدادونو او ظلمونو سره د سيمې ټول هېوادونه په خپلې واکمنۍ پورې اړوند کړي. هغه کموسو او بگېوسو کليوالو او سيمه ييزو خلکو ته د سرونو د منارو په ښوولو دا هيله لرله چې ټول خلک به يې په پوځ کې ورگډ شي او د ده غلامۍ او چوپړ ته به غاړه کېښېږدي.

خو کله چې د پاڅونونو لړۍ پيلېږي دا اور دومره پراخېږي چې د ده د واکمنۍ تر لمنو هم غزېږي. په دې توگه: کله چې به نادر په يوه سيمه کې د پاڅون په غلي کولو او خپلو بوخت شو، د بلې سيمې د بغاوت خبر به يې زړه او دماغ ولړزاوه. هغه د ژوند تر پايه له دې پاڅونونو خلاص نه شو. بلکې دا لړۍ ارمان يې هم له ځان سره گور ته يووړ، چې غوښتل يې د خپل حکومت بيرغونه د هر نيول شوي هېواد په پلازمېنه کې اوچت وساتي؛ په دې لنډ کتاب کې يې د ډېرو نادودو او د وياړلو افغانانو د مبارزو انځورگري شوې ده. ليکوال هم د ناپېيلتوب پر بنسټ دغه پېښې رااخيستي او هڅه يې کړې چې خلکو ته حقيقت په رښتينې بڼه وښيي.

د کتاب د آر نوم بشپړه ژباړه (د اتلسمې ميلادي پېړۍ په دېرشمو او څلوېښتمو کلونو کې د نادر افشار د استبدادونو پرضد د افغانانو پاڅونونه) کېده، ځينو ملگرو له لنډون څخه په کار اخيستو ورته لاندېنۍ نوم (د افشاري استبدادونو پرضد د افغانانو پاڅونونه) غوره کړ، هيله ده بشپړ جاج وښندي او له موضوع څخه ډېر ليرې نه وي. په تلو - تلو کې له تاند شاعر او ليکوال ښاغلي عبدالجبار ترنگ (ژباړي) څخه يوه دنيا مننه کوم چې د مسافري پر ستونزمنو شرايطو سر بهره يې د دې ژباړې په سمون (تصحیح) کې راسره بشپړه مرسته وکړه؛ همدا راز د صحاف نشراتي مؤسسې له مشر، درانه دوست حمدالله صحاف څخه هم ډېره مننه کوم، چې ددې ژباړې چاپ لگښت ته يې اوږه ورکړه او د چاپ چارې يې په مينه مينه ترسره کړې. دوی ته يوځل بيا کورودانی وایم.

په ادب

صالح محمد صالح

1380 لېږدي / 19 ل کال

کوټه - کاسي واټ

لومړۍ څپرکۍ (د نادرشاه افشار د فيودالي دولت بڼه)

نادر د واک په جوش کې:

د اتلسمې پېړۍ څلورمې او پنځمې لسيزې د نادرشاه افشار د واکمنۍ له مهال سره برابرې دي، هغه دوران چې له فيودالي وحشيانه گټه اخيستلو، لوټونو او د خلکو له ښې چپاو، مالياتي او ملي ستم، غوسه ناکو ځورونو او نورو ورانوونکو او وحشتناکو وژنو سره مل و.

آذربايجان، ايران، ارمنستان، افغانستان، هند، منځنۍ اسيا او گرجستان په خپل تاريخ کې تر ټېمور وروسته داسې دوره په ياد نه لري.

نادر افشار چې د اتلسمې پېړۍ د لومړۍ نيمايي د ټولنيزو، اقتصادي او سياسي عواملو زېږنده و، د همدې پېړۍ د دويمې ربعې له پيله د افغانانو او ترکانو پر ضد د ايراني خلکو په پاڅونونو کې په مستقيم او فعال گډون سره خپل استعداد وځلاوه او په ايرانيانو کې يې له ايران څخه د يرغلگرو په وتلو سره ملي نوم وموند.

له شک پرته، نادر د خپلو سياسي فعاليتونو له پيله حريصانه هدفونه درلودل، خو د پرديو يرغلگرو په ايستلو سره يې په ايرانيانو کې اعتبار او نفوذ ډېر شو، همدا ټکی سبب شو چې په 1737م کال يې په مغان دښته کې د اووه کسيزې فيودالي شورا په تشکيل کې د تاج کښېښودنې کومېډي ترسره کړه او تر هغه وروسته يې د نادرشاه په توگه د ايران پر سلطنتي تخت تکیه ووهله).1(

د نادرشاه حکومت نظامي فيودالي استبداد يوه بېلگه وه، چې د پاچا حاکميت کومه پوله نه پېژنده، د شاه سلطنتي شورا چې له لوی وزير، قورچيباشي، قولرآقاباشي، اېشیک اقا سي باشي، تفنگچي باشي، دېوان بېگي او د ليکنو له وکیل څخه جوړېده، د صفوي شاهانو پر مهال يې هم وجود درلود. نه يوازې يې ډېر واک نه درلود، بلکې نادر د پاچايۍ په هماغه پيل کې ددې ټکي په څرگندولو سره چې (غواړي له کوم شريك پرته حکومت وکړي) دا شورا په عمل کې له منځه يووړه).2(

نادر د هغو يرغليزو جگړو په نتيجه کې چې د اتلسمې پېړۍ په څلورمو او پنځمو لسيزو کې يې ترسره کړې، ونه شول کړای ارمنستان، گرجستان، آذربايجان او د خېوې او بخارا خان مېشتې سيمې، د منځنۍ اسيا، افغانستان، بلوچستان او د مغولي هندوستان ټول شمال غربي ولايتونه او خان مېشتې سيمې په خپل دولت کې گډې کړي.

ددې هېوادونو ځينې برخې د نادرشاه د دولت په ايالتونو بدلې شوې وې، نورې پاتې هغه هم د (واسالي) هېوادونو په توگه اداره کېدلې.

د نادرشاه دولت د ناپايداره نظامي فيوډاليزم اتحاد و، چې په هغه کې اقتصادي ژوند، خلك او هېوادونه نه سره تړل، هېوادونه او خلك چې د تېر تاريخ او فرهنگ له مخې يې يو له بله توپير درلود. په زور، مړينې او غوسه ييزو چلندونو سره تړل شوي وو، د يوه فيوډالي دولت په اډانه کې د بېلابېلو هېوادونو مصنوعي پيوند: د پرديو د توند ستم، د بېرحمانه فيوډالي استثمار، مذهبي څارنو او خونړيو استبدادونو سبب شوی و.

همدغه عمده لاملونه وو چې په نيول شويو هېوادونو کې يې د خپلواکۍ مبارزې وپارولې، دغو مبارزو د نوموړو هېوادونو پر توليدي ځواکونو ژور منفي اغېز وښانده او د هغوی فرهنگي او اقتصادي بهيرونه يې ودرول. 3)

د نادر اقتصادي سياست او پرضد يې د خلکو راپارېدنې:

"نادر په داسې حال کې چې په خپل ټول ځواک يې خپل حکومت ځواکمنه، د سيمه ييزو نظامي مشرانو حقوق يې محدود کړل او سلطنتي او دولتي ځمکې يې (له فيوډالانو څخه د دولت له خوا د ورسپارل شويو ځمکو په اخيستلو) سره زياتې کړې، هغه د نظامي مشرانو او لوړ پوړو مامورينو د سياسي او اقتصادي موقعيت او نفوذ د کمزورولو او په مرکز پورې يې د تړلو لپاره د "شيعي" روحانيت لوړ قشر متزلزل کړ، همداراز دغو يرغليزو جگړو به چې بزرگان يې تباہ کول، د فيوډالانو پانگه په خپل وار کموله، د حاکمې طبقې ډېره برخه چې د نادر له سياسته ناخوښه وه. (په کراره) د هغه پر مخالفې ډلې بدله شوه). 4)

خو خلك هماغسې دتېر په څېر بې حقوقه او د مالياتو ورکونکو په سيمو پورې تړلي وو او نه يې شول کولای چې په آزاد ډول خپل استوگنځي پرېږدي، دوی به غالباً د نادر په فرمان بېلابېلو سيمو ته کوچېدل. 5)

د نادر د حکومت اقتصادي بنسټ د نورو فيوډالي ټولنو په شان کوچني کرکړي واحدونه او د کسبگرو لږ توليد و. د بوروکراسۍ لويه دستگاه او څو لس زره کسيز گوند چې د دولتي ځمکو د ډېرېدو او پر له پسې جگړو له کبله زيات شوي و، په خپل ټول دروندوالي سره د خلکو، په ځانگړي ډول د بزرگانو پر اوږو فشار واراوه او د هغوی لپاره ساتل کېده. د بزرگانو لپاره تر ټولو سخت کار د خوراکي موادو، وښو، جامو او جگړه ييزو وسيلو برابرول وو، دا ماليات به هرځل زياتېدل او کله کله به دا درانه ماليات د سپاهيانو له خوا ټاکل کېدل او اخيستل کېدل.

خلك، په ځانگړي ډول بزرگان چې په پيل کې يې له نادر سره د پرديو يرغلگرو پرضد مبارزه کې مرسته کړې وه او بيا يې د سلطنت پر تخت کښېناوه، هيله من وو چې له خپل هېواد څخه به يې د پرديو په ايستلو سره په مالياتو کې کمی راشي او ژوند به يې ښه شي، خو پر يرغلگرو د ايرانيانو په بري سره نادرشاه او صفوي طهماسب نه يوازې ماليات ټيټ نه کړل، بلکې برعکس يې ناټکل شوي بېلابېل باج و خراج هم وضعه کړل او لښکرو ته يې د خوړو برابرول هم ورزيات کړل.

په دې توگه کرکړي اقتصاد زيانمن شو او پر نېستمونو بزرگانو بېرحمانه فشار راغی.

نادر پر کندهار د لښکرکښۍ پر مهال په کرمان ولایت کې د مالیاتو په راټولونه کې دومره زیاتۍ وکړه، چې دا ایالت تر اتو کلونو پورې له قحطۍ سره لاس و ګرېوان و. یوازې لوړه ددې سیمو بدمرغي نه وه، بلکې د باروړونکو حیواناتو او څارویو د نشت له کبله د کرمان ولایت ښځې او نارینه اړ شول چې د نادر اتیازره کسيز لښکر ته له سیستان څخه غلې دانې ولېږدوي. 6)

د نادر یرغلیز سیاست د دولت له خوا د ناوړه ګټه اخیستنې، د بې حساب مالیاتو د اخیستنې او د بزگرانو د مالونو د لېږدونې او د کورونو د وړانۍ سبب شو او دا کار د نادري دولت د ظمونو پر ضد د خلکو د بې ځنډو پاڅونونو لامل شو.

عام وګړي له خپلو استوګنځیو څخه وتښتېدل او له مالیاتو ورکولو څخه یې ډډه وکړه، همدا راز د خپلواکۍ لپاره ملي پاڅونونه هم وشول. د اتلسمې پېړۍ په پنځمه لسیزه کې هغه هېوادونه چې په زوره د نادر په دولت پورې تړل شوي وو، له لوی پاڅون سره مخامخ شول، ان د اتلسمې پېړۍ د څلورمې لسیزې له پیله د فیوډالي ګټه اخیستنې پر ضد په ډېرو سیمو کې د خلکو مبارزې څرګندې شوې.

ددې دورې له سرچینو څخه ښکاري، چې بزگران او کوچي خلک به چې د ملاماتوونکو او ورانوونکو مالیاتو تر فشار لاندې کمزوري شوي وو، د خپلو استوګنځیو تر پرېښودلو وروسته د نورو سیمو له پاڅون کوونکو سره یو کېدل او یا به په غرونو کې پټېدل او لاروهونکې ډلې به یې جوړولې. 7)

د "عالم ارای نادري" نومي کتاب لیکوال کاري: په 1150 هـ 1737-1738 م کلونو کې مرو ایالت (د بنديانو د زړونو په شان) تش او غلی و. هلته نه کوم کور پاتې و، نه هم سړی. 8)

همدغه لیکوال په بل ځای کې وايي: کله چې عليقلي خان د سیستان د پاڅون د خپلو لپاره (1746-1747 م) کال سیستان ته ننوځي، په حیرانۍ سره ویني چې: کلي او ښارونه له خلکو تش دي.

ځکه ډېرو خلکو د شاه د درنو مالیاتو له کبله خواجه نومي غره او کلیو ته پناه وړې وه. 9)

د نادري حکومت د مالیاتي ستم پر ضد یوه مبارزه له (دروغو مدعیانو) څخه د خلکو ملاتړ و، ددې دورې په سرچینو کې له (دروغو) مدعیانو څخه میرزا زینل، اصلان میرزا، صفي میرزا او نور د اتلسمې پېړۍ په څلورمو او پنځمو لسیزو کې یاد شوي دي. 1)

په افغانانو، ازبکانو، ترکمنانو، بلوڅانو، گرجیانو او ارمنیانو کې ملي او استبداد ضد لومړني پاڅونونه زیات شول. ځکه دا خلک په ډېر بد حالت کې وو. دوی د سیمه ییزو فیوډالانو له خوا استثمارېدل او د نادر د دولت له خوا ځورول کېدل او تر مذهبي ځګړانو لاندې راتلل.

د نادر پرضد د افغان فيوډال قشر لومړنۍ خپلواکۍ غوښتونکي پاڅون په هرات کې د ذوالفقارخان ابدالي په مشرۍ په 1730-1731م (1143هـ) کې ترسره شو.

وروسته د ترکمنو، تکه وو، ساروقو، ايرسارو او نورو قبيلو له خوا په خراسان کې په 1734م کال او په همدې کال نور پاڅونونه هم ترسره شول).11)

د مالياتي ستم له کبله د کرمان خوځښت په 1733 کال په يوه لوی پاڅون بدل شو، په همدې کال د همدې سيمې "لارو" خلک هم اوچت شول او ددې ايالت حاکم محمدخان يې وواژه، په قزوین او گيلان کې هم پاڅونونه وشول. پر وړو پاڅونونو سربېره په فارس او د فارس خليج په ساحلونو کې هم په 1733م کال يو لوی پاڅون پيل شو، چې مشري يې د شيخ احمد مدني پر غاړه وه، چې شلو زرو سني مذهبو عربانو يې ملاتړ کاوه.

په همدې کال د بلوچستان له فيوډالانو څخه يو تن محمدخان بلوڅ د خليج له پنځگلسو زرو بلوڅو سره د (آو) قوم له ملاتړ څخه برخمن شو، دوی د خليج له خولې د هند تر پولو غزېدلي وو).12)

د 1734م کال په پای کې د ملي پاڅون د مشرانو: شيخ احمد او وروسته محمدخان بلوڅ په نيول کېدو سره دا پاڅون سره وپاشل شو).13)

نادر، فيوډالي پاڅونونو ته دومره په اندېښنه کې و، چې کندهار ته يې تر لښکرکښۍ وړاندې په ايران کې خپل زوی رضاقلي ميرزا قايمقام ته لارښوونه وکړه چې: "يو بشپړ لښکر تيار کړي او له ځان سره يې وساتي، داسې لښکر چې د يوې مياشتې په موده کې هر ښار ته حاضر شي)".14)

تر هغه مهاله چې نادر له يرغلگرو څخه د ايران د خپلواکۍ لپاره جنگېده، نو د ايران ملت يې هم د زړه له کومې ملاتړ کاوه او هر ډول قربانۍ ته چمتو و، خو کله چې ايرانيانو له خپلو پولو يرغلگر ترشا کړل او خپله ټوله سيمه يې خپله کړه او نادر يوازې د خپلې سيمې د پراختيا په هوس جنگېده، ښکاره خبره ده چې خلک دې ډول ناعادلانه جگړو ته چمتو نه وو، بلکې هيله يې درلوده چې ډېر ژر يې هېواد ته سوله راشي، چې وکړای شي په ډاډه زړه خپلو اقتصادي او کرگري چارو ته دوام ورکړي.

خو نادر چې کله د ايران پر سلطنتي تخت تکیه ووهله، سره له دې چې د هرات او ترکيې له ابداليانو او هغو هوتکيانو سره چې پر ايران واکمن شوي وو جگړې روانې وې او ايران يې ډېر نېستمن او وران کړی و، نادر ورځ په ورځ د سيمې د پراختيا په هوس د مالياتو پر څومره والي او د هغو پر اصولو سختۍ زياتې کړې.

د "نادرشاه" نومي کتاب ليکوال لکههارت د نادر له ستاينې سره سره د هغه د يرغليز سياست په اړه ليکي: "نادر د عامو خلکو ښه والي ته پاملرنه نه درلوده، يوازې يې د خپلې امپراتورۍ پراختيا ته پام و او د هېواد خلکو ته يې يوازې ددې لپاره پاملرنه کوله چې پيسې او نورې اړتياوې ترې لاسته راوړي، کله چې يې د ايران پر سلطنت تکیه

ووهله، د هرات له عثمانيانو، ابداليانو او هوتکيانو سره "پر ايران تر تسلط وروسته" اوږدو جگړو خلک ډېر نېستمن کړي وو.

سره له دې چې نادر د هندوستان له فتحې څخه له مليونونو تومانونو سره راستون شو او کولای يې شول ډېر کلونه د ايران خلک له مالياتو معاف کړي، خو هغه خپلې ډېرې پيسې بېخايه ولگولې (البته تر مړينې وروسته) او د مالياتو وضعه يې نوره هم تونده کړه، بزگران او کليوال خلک د مالياتو او نادر ته د جگړه ييز ځواک برابرولو له لاسه پر ملا مات شوي او په تنگ شوي وو.

د حيراني خبره ده: داسې تېزهوښه سړی څنگه پوه نه شو، په خپلو دغو کارونو هغه مرغه چې د سرو زرو هگۍ اچوي له منځه وړي؟"15)

هو! دا مرغه چې (د سرو زرو هگۍ) يې اچولې، هغه ملت و، چې پرته له دې چې د (شاه) له لاسه ارامه ساه واخلي، د سرونو او مال په قربانۍ سره يې له نادرقلي څخه نادرشاه جوړ کړ.

د نادر د درنو مالياتو د فشار او پر له پسې جگړو له کبله تشلاسي بزگران اړ شول چې دده د سياست او واکمنۍ پر ضد له هرې څنډې د نيوکې اوازونه اوچت کړي.

د نادر تالانگرې لښکرکښۍ چې غوښتل يې د فيوډالي طبقې د پانگې لېروالۍ، چې د بزگري توليدي واحدونو د پاشلتيا له کبله رامنځته شوی و، جبران کړي، چې دا دده د هېواد د اقتصادي پاشلتيا سبب شو.16)

د نادر بريمنو جگړو چې ډېر لگښتونه ورباندې راتلل، د خواریکښو پراخ قشرونه خوارول. په زور سره د بېلابېلو خلکو اېلول او پر هغو حکومت کول، له خواریکښو سره زياتی، وحشتناک ترورونه، د خلکو د خپلواکۍ غوښتنې مبارزې: د ايران او گاونډيو هېوادونو د توليدي ځواکونو د زوال سبب شوې.

نادر د اتلسمې پېړۍ د پنځمې لسيزې له پيله تر هغه مهاله چې ووژل شو (1747م کال د جون نهمه) په خپله ټوله سيمه کې يوه ورځ هم د خپل غوسه پاروونکي سياست پر ضد د خلکو له پاڅونونو او مقابلو څخه وزگار نه شو، دې کار يې پر اعصابو او اروايي وضعې ډېر فشار راوړ.

څگرنگه چې د خپل سلطنت په پای کې په توند فکري اختلال اخته شو، په دې توگه يې خپل چلند نور هم توند کړ او د لوړرتبه مامورينو وژلو او بندي کولو ته يې زور ورکړ.

ان د نادر نژدې خپلوان هم د (ذاتي مينې) له کبله له پاڅون کوونکو سره يووالي ته چمتو شول، په سيستان کې به د نادر د وراره عليقلي خان اردوځای ته خلک راتلل، د نادر د وحشت پاروونکو اقداماتو په اړه به يې ورته خبرونه راوړل، کله چې عليقلي خبر شو د ورور ابراهيم خان مالونه يې ضبط شوي او پر ده باندې هم سل زره تومانه ماليات

وضعہ شوي دي. نو تصميم يې ونيو د سيستان له پاڅون کوونکو سره يو شي. د هغې وېرې او وحشت پرضد چې نادر هرځای خپور کړی و، د ایران، بلوچستان، افغانستان، مرو، خبوشان او د نورو ځايونو خلکو پاڅون وکړ.

د لومړي څپرکي سرچينې:

1. دولت نادرشاه افشار: د م. ر. ارونووا. ک. ز اشرافيان ليکنه د حميد مومني ژباړه، د تهران پوهنتون چاپ، 1352ل کال، 66 مخ. تاريخ نادرشاهي: محمدشريف تهرياني وارد، د رضا شعباني په زيار، 1349ل کال، تهران، 67 مخ.

2. دولت نادرشاه افشار: 115 مخ.

3. همدغه اثر: 213 2307 مخونه.

303 // : 4. مخ.

167 166 // : 5. مخونه.

6. لکههارت، نادرشاه: د مشفق همداني ژباړه، تهران چاپ، 1331ل کال، 156-159 مخونه.

7. دولت نادرشاه افشار: 165-167 مخونه.

8. محمد کاظم: نامه عالم ارای نادري، لومړی ټوک، 1962م کال چاپ، مسکو، تر 68 مخ وروسته. دولت نادرشاه افشار: 166 مخ.

9. محمد کاظم: همدا اثر، درېيم ټوک، 1966م کال، چاپ، مسکو 466 مخ.

10. مهدي خان استرآبادي: جهانکشی نادري، د عبدالله انوار په زيار، 1342ل کال چاپ، تهران، 21 25 مخونه. دولت نادرشاه افشار: 169 مخ.

11. دولت نادرشاه افشار: 170-171 مخونه. محمد کاظم: لومړی ټوک، 232 241-247 مخونه.

12. همدا اثر: 171 172 مخونه .

177 172 // : 13. مخونه. نادرنامه (تاريخ شاهنشاهي) 31-39 مخونه.

14. دولت نادرشاه افشار: 179 مخ.

15. لکههارت: نادرشاه، 237 مخ.

16. دولت نادرشاه افشار: 288 مخ.

دويم څپرکی (پر افغانستان د نادر افشار لښکرکښی)

د خراسان د پاڅونونو ځپل او د هرات خلاصون:

که څه هم د نادر له خوا د مشهد خلاصون، شازاده طهماسب د نادر تر اغېز لاندې راوست، خو په بدل کې يې د نادر پر ضد د هغه د وزيرانو دښمني راوپاروله او هغوی به له لږ فرصت څخه هم د شازاده د ذهن پارولو لپاره کار اخيسته، اخر يې شازاده اړ کړ چې خپلو حاکمانو ته د استرآباد په گورگانو، مازندرانو او نورو سيمو کې لارښوونه وکړي چې د نادر پر ضد د هغوی مرستندوی شي، ان ځينې تاريخ کښونکي کاږي چې د نادر پر ضد يې د محمود کياني مرسته هم جلب کړه.

ملك محمود سيستاني (لومړنی سيمه ييز واکمن) چې کله په (1722م) کال کې وليدل چې خلکو په هرات او کندهار کې پاڅون کړی او له صفوي دولت څخه يې خپله خپلواکي ترلاسه کړې، همداراز شاه محمود هوتک هم د ايران تر زړه پورې پرمخ تللی دی، نو هغه هم د صفوي دولت پر ضد اوچت شو او د اوسني خراسان ولايتونه يې د صفويانو له شتون څخه پاک کړل او په خراسان او سيستان کې يې خپل خپلواک حکومت اعلان کړ. خو په خراسان کې تر پنځه کلن دولت وروسته د نادر له پاڅون سره مخامخ شو، ځکه نادر يو وخت د ملك محمود له لاسه يوه څپره خوړلې وه او له دندې شړل شوی و، د شازاده طهماسب په نوم يې پر مشهد بريد کړی و، تر مشهد دباندي يې تر سختو خونړيو جگړو وروسته له نادر څخه ماتې وخوړه او تسليم شو، نادر د طهماسب ميرزا په شفاعت هغه د مشهد روضې يو گوښه نشين کړ او د هغه ټول کارونه يې ترڅارنې لاندې ونيول.

پر همدې مهال د گردان په خېوشان کې د نادر پر ضد اوچت شول، خو نادر هغه وځپل، شازاده اړ شو چې له نادر سره په نرمۍ چلند وکړي او په هغه پسې مشهد ته روان شي. نادر د 1139 هـ (1727م د مارچ 21مه) په نوروژ کې مشهد ته د طهماسب ميرزا د راتلو تود هرکلی وکړ او امر يې وکړ چې ددې خوښۍ له کبله دې يوه اوونۍ په ښار کې مجلسونه او جشنونه جوړ شي، د طهماسب ميرزا د هرکلي مراسم پايتنه نه وو رسېدلي، چې گردانو بيا د پاڅونونو بيرغونه اوچت کړل، چې د مرو تاتاران او ترکمنان هم ورسره يو شول او يو لوی ځواک يې جوړ کړ. د نادر ورور ابراهيم خان يې په خېوشان کې محاصره کړ.

دغه پاڅون د نادر له خوا غلی کړای شو، خو نادر چې کله مشهد ته راستون شو، د خېوشان د پاڅون اور بيا بل شو. ځينې تاريخ کښونکي په دې اند دي چې دغه پاڅون د طهماسب ميرزا په هڅونه ترسره شو او د ساعدلو گردان هم د "کوکړلو" له پاڅون کوونکو سره يو شول. خو نادر ډېر ژر ددې پاڅون مخنيوی وکړ او د نيشاپور پر لوري روان شو. پر همدې مهال د مرو تاتاريانو هم د ملك محمود کياني په هڅونه په ښورښ لاس پورې کړ، خو نادر ډېر ژر ددې پاڅون اور مړ کړ او مشهد ته راستون شو، څگرنگه چې د مرو د تاتاريانو په هڅونه کې د ملك محمود کياني

پر لاس درلودو پوهېدلی و، نو هغه يې له ورونو: ملك محمدعلي او وراره ملك اسحق سره يوځای د 1727م کال د فبرورۍ په 27 مه يا د مارچ پر لسمه ووژل).1)

ميرزا مهدي خان ليکي: محمدخان چوله د همايون (نادر) په امر "ملك محمود" د محمدبېگ مینباشي چوله د وينې په قصاص چې د ملك محمود د ظلمونو له مړو شويو کسانو څخه و، ملك اسحق يې ياسا ته ورساه او ملك محمد علي يې چې د ملك محمود کوچنی ورور و، نيشاپور ته بهرام عليخان بیات ته ولېږه، هغه هم د خپل ورور فتح عليخان د وينې په بدل کې دا انتقام واخيست).2)

لنډه دا چې څگرنگه به په يوه سيمه کې يو پاڅون غلی کېده، بل ځای به يو بل پاڅون پيدا کېده. (د مشهد ښار د جنوب په درې سوه پنځوس كيلومترۍ) قاين ښار کې د ملك محمود سيستاني تر وژنې وروسته خلکو پر پاڅونونو لاس پورې کړ او د نادر کسان يې له ښاره وايستل. حسين سلطاني چې د ملك محمود له خپلوانو او له سيستاني مشرانو څخه و، د ملك محمود د ورور "ملك کلبعلي" او د ملك محمود وراره ملك لطف علي په ملاتړ يې ددې پاڅون مشري پرغاړه درلوده. نادر د دې پاڅون د خپلو لپاره د خپل پوځ يوه برخه وروبلېږله، خو هغې هېڅ هم ونه کړای شو. نادر اړ شو چې له طهماسب ميرزا سره مل د 1139 هـ کال د ذي الحجې په 17 مه (د 1727 م کال د اگست په پنځمه) له اتو سوو پوځيانو سره له مشهد د قاين پر لوري روان شي. د قاين د پاڅون مشران تر څه مقاومت وروسته غلي شول، حسين سلطان تسليم شو، خو ملك کلبعلي او ملك لطف علي نادر ته تسليم نه شول. دوی دواړه وتښتېدل او په اصفهان کې له شاه اشرف هوتک سره يو شول).3)

ويل کېږي چې د ملك محمود سيستاني زوی فتح عليخان او وراره لطف علي کياني اووه کاله د سيستان په خواجه نومي غره کې د نادر د ځواکونو پرضد مقاومت وکړ).4)

نادر چې ليدل يې شاه اشرف د ايران په شمال کې له ترکيې او روسيې سره پر جگړو بوخت دی او هم د کندهار او هرات خپلواک حکومتونه سره ليرې او بېل ژوند کوي او په هغو کې پخوانۍ دښمني هم شته، نو د افغان حکومتونو له دې کورنيو اختلافونو څخه يې گټه واخيسته او د شاه طهماسب په ملتيا يې پر هرات بريد وکړ. په لومړي گام کې يې سنگان او بهدادين کلاوې چې اوسېدونکي يې د هرات د ابداليانو له څانگې وو، محاصره کړې. د سنگان اوسېدونکو سخت مقاومت پيل کړ. نادر ددې مقاومت له کبله دومره په غوسه شو چې د سنگان کلا تر نيولو وروسته يې امر وکړ چې ټول اوسېدونکي يې بايد له تېغه تېر شي. د بهدادين (د سنگان د جنوب لويديز په اوولس ميلۍ کې) افغانانو ځانونه له نادر سره جگړې ته چمتو کړل او له هرات څخه يې مرسته وغوښته، چې په نتيجه کې اوو ❖ اتو زرو ابداليانو مرستې ته ورودانگل او سنگان ته نژدې (د افغانستان ❖) ايران پولو د لويديځ په څلوېښت ميلۍ کې) کتار شول او په هغو جگړو کې چې د دواړو غاړو ترمنځ وشوې، ابداليانو د نادر ځواک ته سخت گوزار ورکړ، چې نادر شاتگ ته اړ او مشهد ته ستون شو).5)

د 1141 هـ په شوال (د 1729 م کال د مې په درېگیمه) نادر د لښکر کښنګۍ وسایلو تر برابرولو وروسته د طهماسب په ملتیا د هرات د نیولو په هوډ وخوځېد. کله چې ابدالي افغانان له دې برید څخه خبر شول، نو د اختلافاتو پر لیرې کولو بوخت شول.

هغه مشران چې پر دې مهال یې د هرات د واک نیولو هڅه کوله دا دي: د عبدالله خان ابدالي زوی الله یار خان او د محمدزمان خان مشر زوی او د احمدخان ورور ذوالفقار خان. الله یار خان د ابدالي ځواکونو عمده مشرۍ او هراتي حکومت ته ټاکل شوی و، رقیب یې ذوالفقارخان فراهي حکومت ته ټاکل شوی و. د هرات ځواکونه د الله یارخان په مشرۍ له هراته د شمال غربي خوا د کافرکلا پرلوري روان شول.

دواړه ځواکونه کافرکلا ته نژدې سره مخامخ شول، همدلته وو چې ابداليانو لس کاله مخکې د محمدزمانخان په مشرۍ ایرانيانو ته د صفي قليخان په مشرۍ ماتې ورکړې وه.

جګړه پیل شوه او ابداليانو په خپل یو برید کې د ایران نظام پلي (پیاده) ځواکونه سره وپاشل، خو د نادرشاه سپاره نظام پر افغانانو سخت برید وکړ، چې یو ابدالی مشر هم په کې ووژل شو.

په دې اخ و ډب کې حاجي مشکين خان ابدالي ځان نادر ته نژدې کړ او په نېزه یې پر نادر گوزار وکړ، چې د نادر ښي (راسته) پښه یې

ورټپي کړه. 6)

بله ورځ ابداليانو هریرود ته شاتګ وکړ او د نادر ځواکونه ورپسې شول، تر کوسویه دباندي (یا کهسان سیمه کې چې د هرات د شمال غرب په شپېته میلۍ کې پرته ده) یوه تونده جګړه ونښته، دا ځل هم بری د نادر د ځواکونو په برخه شو. ابدالي ځګواکونه یو ځل بیا جګړې ته چمتو شول او د هریرود د شمال په شپږ میلۍ کې په "رباط پریان" نومي کلي کې یوه بله وېروونکې جګړه پیل شوه، چې تر غرمې پورې وغزېده او له دواړو غاړو ډېر کسان ووژل شول. ابداليان په پای کې د ښار خوا ته شاتګ وکړ او تر 48 ساعتونو وروسته چې د باد توپان روان و، بله جګړه ونه شوه.

ټاکل شوې وه، چې د الله یار خان لوری به له نادر سره روغه وکړي، خو نادر ټینګار کاوه چې الله یار دې ځان تسلیم کړي، پر همدې مهال خبر راوړسېد چې ذوالفقار له خپل هوسا وسلوال پوځ سره د فراه له لارې د هرات مرستې ته راروان دی، نادر ددې خبر په اورېدو د خپل پوځ یوه برخه د ذوالفقار د مخنیوي لپاره په ښار کې وټاکله او خپله یې له خپلو ډېرو ځواکونو سره د هرات د لویدیځ په پنځه وېشت میلۍ، شکېبان نومي سیمه کې مورچه ونیوله. 7)

د فراه ځواکونه د شپې له خوا د الله یار خان له ځواکونو سره یو شول او الله یارخان یوځل بیا ځان جګړې ته چمتو کړ، کله چې د جګړې اور تود شو، نو د ذوالفقار ځواکونو د نادر پر اردوځای برید وکړ او د نادر د ځواک ټول شته

یې د غنیمت په ډول ونيول. جگړه تر ماښامه وغزېده، له دواړو خواوو ځینې کسان ووژل شول، ځینې وړې مهالنۍ جگړې هم وشوې، خو د درېیو زرو تنو ایراني سرتېرو د وینو او ددوو میاشتو پلي مزل په بیه د نادر پر مخ د سولې وړ پرانیستل شو او الله یارخان یوځل بیا د هغه ځای پر حکومت پاتې شو. (8)

د ذوالفقار پاڅون او پر هرات د نادر دویمه لښکرکښي:

د هرات په دفاع کې د ذوالفقار گډون د هرات د خلکو، په ځانگړې توگه د ابدالیانو په نظر د هغه ملي اعتبار او حیثیت نور هم لوړ کړ، ان تر دې چې الله یارخان په ابدالي طایفه کې د ذوالفقار د زیاتېدونکي اعتبار له کبله پر ځان هم ووېرېد او د 1143 هـ 1730 م کال د دوبي یوه ورځ د ښکار په پلمه له هراته ووت، کله چې کافرکلا ته نژدې شو، نو ذوالفقار ته یې یو لیک ولیکه چې: غواړم له تا څخه د خپل پلار د وینې بدله واخلم، دا دی زه مشهد ته ځم او نادر له دې خبرې خبروم چې ته یې پر ضد پاڅون کوې، زه به د یوه اردو په ملتیا پرتا برید وکړم. (9)

پر دې مهال نادر په اذربایجان کې پر جگړه بوخت و، د نادر ورور او د حکومت مرستیال ابراهیم خان په مشهد کې د الله یارخان ښه هرکلی وکړ. کله چې د الله یارخان له خولې د نادر پر ضد د ذوالفقارخان له پاڅون څخه خبر شو، نو د مشهد په ټینگولو او ساتلو یې پیل وکړ.

ذوالفقارخان د 1143 هـ کال د محرم میاشتې په لومړیو کې اته زره کسه پر مشهد ورخوښ کړل او د نادر ورور ابراهیم خان ته یې تر مشهد دباندي په ټولو جگړو کې ماتې ورکړه. (10)

ابراهیم خان یوه ورځ له "کوه سنگینه" پر جگړه لاس پورې کړ. افغاني لښکرو د ذوالفقار خان په مشرۍ په توندو بریدونو سره د هغه پوځ درې وړې کړ، چې د دښمن د وسلوال پوځ قومندان باقرخان ټپي شو. افغاني لښکرو د دښمن پوځ وځغلاوه او خپله ورپسې شوې.

ډېرو ایراني پوځیانو د وېرې له کبله ځانونه څاه گانو ته واچول او له منځه لاړل، یوازې ابراهیمخان وکړای شول، ځان ښار ته ورسوي او د برید کوونکو پرمخ دروازه وتړي (11) ذوالفقارخان ښار تر ټینګې محاصرې لاندې ونيو. محمدکاظم لیکي: د جگړې په وروستۍ ورځ د (1143 هـ کال) د محرم په (13) مه د مشهد مشرانو او د نادر زوی رضاقلي میرزا نادر ته یو لیک ولیکه او ژر یې اذربایجان ته واستاوه او له نادر څخه یې مرسته وغوښته.

د ذوالفقار ځواکونه څو شپې په پر له پسې ډول د مشهد کلا پر شا و خوا راوگرځېدل، چې د ننوتو یا هم برید لار پیدا کړي، خو هېڅ یې ترلاسه نه کړل. یوه ورځ یې د کلا په شا و خوا کې څو تنه ونيول او له هغوی څخه یې د معلوماتو غوښتنه وکړه، اخر څرگنده شوه چې خلک د نادر راتلو ته سترگې پر لار دي او لس ورځې کېږي چې دا موضوع نادر ته رسول شوې ده. ذوالفقار خان دا موضوع د لښکر له مشرانو سره شریکه کړه، اخر پرېکړه وشوه چې

باید ډېر ژر هرات ته ستانه شي. په پای کې ابدالي ځواکونه روان شول او ډېر ژر هرات ته ورسېدل او د نادر د عکس العمل په انتظار یې د هرات د برجونو پر ځواکمنولو لاس پورې کړ. کله چې نادر د ذوالفقار له سرکښۍ او پر مشهد د ابدالي ځواکونو له برید څخه خبر شو، نو له خپلو نظامي مشرانو سره یې پر مشورو پیل وکړ. په پای کې تصمیم ونيول شو، چې باید ډېر ژر مشهد ته ستانه شي، نادر له خپلو ځواکونو سره مشهد ته ستون شو او ویل کېږي دا اووه مزلونه یې په یوه منزل کې ووهل. (12)

کله چې د اصفهان پولو ته ورسېدل، نو نادر ته د رضایي میرزا بل زېږی هم ورسېد، چې د مشهد د محاصرې پرېښودل و، نادر یوڅه سوږ شو او څه موده یې ارام وکړ او بیا بېرته خراسان ته روان شو. کله چې مشهد ته ورسېد، نو خپل ورور ابراهیم خان ته یې گواښ وکړ چې هرکلي ته یې رابهر نه شي، گنې وبه وژل شي. ابراهیم خان هم ابیورد ته لاړ.

نادر مشهد ته راغی، هغه کسان یې وځپل چې له ابدالیانو سره یې په جگړه کې له ځانه کمزوري ښودلې وه او هغو کسانو ته یې ډاډ ورکړ چې خپل پلرونه یا اولادونه یې له لاسه ورکړي وو.

نادر خپل یو شمېر پوځیان رخصت کړل، چې خپلو کورونو ته لاړ شي او هرڅومره چې کولای شي خپل اسونه چاغ کړي، وروسته د ایرساري، تکه وو، ترکمنو، یموتو او ساروقو قبیلو د پاڅون غلي کولو لپاره ابیورد او مرو ته روان شو. (13)

نادر، د ترکمنو قبیلو تر غلي کولو وروسته امر وکړ چې پر هرات دې د لښکرکښۍ لپاره خواږه او نور اړتیا وړ مواد تیار شي، ددغو موادو تر برابرېدو وروسته له 36 زره کسيز پوځ سره د هرات پر لوري روان شو. (14)

کله چې د نادر پوځ خوافو ته ورسېد، نو نادر خپل لږ پوځ د محمدبېگ مروی په مشرۍ قاین ته ولېږه او د یزد او کرمان د حاکم ویردي خان افشار لپاره یې یو لیک هم ولیکه او کرمان ته یې ولېږه، چې هغه له خپل پوځ سره مل په قاینات کې له محمدبېگ مروی سره یو شي او له هغه ځایه بیا د فراه خوا ته حرکت وکړي. کله چې ذوالفقارخان خبر شو نادر له خپل لوی پوځ سره هرات ته رانژدې کېږي. نو د ښار په شا و خوا کې استوگن ابدالیان یې ښار ته ولېږدول او د ښار تر ځواکمنولو وروسته د نادر د مقابلې لپاره چمتو شو. دواړې لښکرې په کوهسان (کوسویه) نومې سیمه کې سره مخامخ شوې، په هغو جگړو کې چې کوهسان ته نژدې په جوی نقره نومې سیمه کې سره ونښتې، د ذوالفقار پوځ ډېر تلفات ورکړل، ځکه د محمدکاظم په وینا د ذوالفقار پوځ (د طلاق پر صیغې قسم یاد کړی و چې د ژوند تر وروستي حده به پر شا نه شي). په دې توگه ابدالي لښکرو چې له پيله یې برید پیل کړی و، د مړینې له وېرې پرته ځانونه د نادر شل قدمیو ته چې د خپل پوځ په منځ کې و، ورسول. پر دې مهال د نادر د توپخانې غږ اوچت شو او په نیم ساعت کې یې اووه اته زره افغانان په خاورو او وینو ولړل. محمدکاظم وايي: (افغانانو له مړینې څخه وېره نه کوله، بلکې په جگړه کې لا تودېدل). (15)

د محمد کاظم په وینا: اخر ذوالفقار د شلو زرو تنو ټپیانو او مرو تلفاتو تر ورکولو وروسته شاتګ ته اړ او ښار ته راستون شو او خپلو پوځیانو ته یې لارښوونه وکړه چې د ژوند تر پایه د ښار ساتنه وکړي، نادر هم له خپلو پوځیانو سره له جوی نقره سیمې څخه وخوځېد او د پل مالان پر لوري روان شو.

پل ماران ته لا نه و رسېدلی، چې د شاه حسین هوتک له اړخه ذوالفقار ته خبر ورسېد چې د کندهار دوولس زره کسيز پوځ د ابداليانو د مرستې لپاره هرات ته روان دی، تر دې زېري وروسته د علیمردان خان ابدالي له خوا چې د فراه حاکم و، بل خبر هم راغی چې له فراه څخه اته زره کسيز لښکر هم ښارته راننووې. ابدالي پوځیانو او مشرانو په دې خوښۍ نغاړې وډنگولې او یوې بلې خونړۍ جګړې ته چمتو شول. 16.

ارواښاد غبار لیکي چې دا وخت سیدال خان ناصر له کندهاره له درې زره کسيز سپاره او پیاده پوځ سره د هرات مرستې ته راوړسېد، دې مشهور سرتېري د شپې په تیاره کې پر نادري لښکرو وېروونکی برید وکړ، چې د هغه له کبله د ایران پوځ په وېره کې شو او ډېر تلفات یې ورکړل، نادر اړ شو چې د جګړې له ډګره د (تحت صفر) لوړې برخې ته پناه یوسي او هلته د وسلوالو کسانو یوه کړۍ جوړه کړي او پر دفاع پیل وکړي، د هرات او کندهار لښکرو دوه ورځې نور هم دښمن تر پر له پسې گوزارونو لاندې ونیو، خو د سختې ژلۍ او باران اورېدو له کبله جګړه بنده شوه.

ذوالفقار خان په ښار کې دننه یوه جرګه جوړه کړه او له مشرانو څخه یې ژمنه واخیسته، چې د ژوند تر وروستي حده به جګړه روانه ساتي، وروسته یې یوه تونده او عمومي حمله پیل کړه، نادر ډېره هڅه وکړه چې د توپ او ټوپکو د ډزو تر باران لاندې ددې برید مخنیوی وکړي، خو ویې نه شول کړای، دېته اړ شو چې یوځل بیا شاتګ وکړي.

افغانانو ډېر ژر (ساق سلمان) کلا د خپل دویم مرکز په توګه وټاکله او له هغه ځایه یې پر دښمن گوزارونه کول او بېرته ستنېدل. نادر هم اړ شو چې یو غوڅ او عمومي برید پیل کړي.

نو له توپخانې سره راوړاندې شو، چې یو کار ترسره کړي خو هیڅ هم ونه شول، د هرات لښکرو نوی برید وکړ او له شمس آباد کلي څخه جګړه پیل شوه، خو د دښمن توپخانې د افغانانو درې زره تنه برید کوونکي سره وپاشل، چې په رښتیا هم دا تلفات ډېر درانه وو، ځکه د افغانانو ډېر جنګیالي کسان په کې له منځه لاړل. 17.

دویمه جګړه تر ښار دباندي په پوزه کفترخان نومې سیمه کې وشوه، چې له دواړو غاړو ډېر کسان په کې ووژل شول، محمد کاظم لیکي: (په دې ورځ هم سخته پوځي جګړه وشوه، چې له دواړو غاړو ډېر کسان ووژل شول، خو مخالفین (ابداليان) تر وړاندې نور هم اورني شول او مېړانه یې وښوده، ته وا د کلا له برجونو څخه د خپلو ماشومانو او کورنیو له نندارې پر غیرت راغلي او ځان ته ارزښت نه ورکوي. لکه لمر چې په حجاب کې پټ شي، دواړې خواوې له ماتې سره ستنې شوې). 18.

درېيمه جگړه هم د لومړنيو ورځو په شان په هماغه توندۍ سره پيل شوه، چې ذوالفقارخان د مجهزې توپخانې د نه لرلو له کبله د ښار پر لوري شاتگ ته اړ شو، نادر خپلو پوځونو ته "مالان" پول د لښکرځای په توگه وټاکه او لارښوونه يې وکړه، چې د ښار شا وخوا سيمې دې تر "اوبه" او "شافلان" سيمو پورې وپلټي او لښکر ته دې خوراکي او نور اړتيا وړ مواد برابر کړي.

په دې وضعه کې يو لوی خان له درې زره کسيز پوځ سره هرات ته راننوو او د دوست پرځای له دښمن سره يوځای شو، دا سړی هماغه دلاورخان تايمني و، چې وړاندې يې د نادر له لښکرو سره جگړې کړې وې او بيا د کندهار دربار ته تللی و او هلته يې عزتمن ژوند درلود. دغه سړی له شاه حسين هوتک څخه خوابدی او د هغه د دولت د ماتولو په هڅه کې شو، څگرنگه چې په خپله يې ددې کار ځواک او توان نه درلود، نو نادرافشار يې وټاکه. ويل کېږي چې د لاورخان يوه ښايسته لور درلوده او شاه حسين غوښتل چې ورسره واده وکړي، خو دلاورخان ونه منله او خپله لور يې بل چا ته ورکړه، وروسته د شاه حسين د غچ له وېرې هرات ته وتښتېد او له خپل ځواک سره چې له غور څخه يې برابر کړی و، له نادر سره يوځای شو. له دښمن سره د دلاورخان يوځای کېدو نادر ته نور ځواک هم وبانښه).¹⁹

نادر، ښار محاصره کړ او د خپل پوځ ځينې برخې يې د ښار د حاکمانو په توگه وټاکلې، چې يو کس هم له ښاره وتلو يا ننوتلو ته پرې نه ږدي.

څگرنگه چې يې د ښار په لويديځ کې د "نقره" د مورچل ساتلو ته لس زره تنه او لس زره تنه نور يې د ختيزو مورچلونو ساتنې ته وټاکل او په خپله يې اردوخان نومي کلي کې سنگر ونيو، د نادر پوځونو به د خلکو مالونه او رمې چې څر ته به يې بېولې، لوتولې.

محمد کاظم ليکي: "کله چې به افغانانو خپلې رمې څر ته اېستلې، نو وسلوال به د باز په شان له يمین او يسار څخه راتلل، اسونه، اوشان او پسونه به يې لوتل، له بله پلوه به يې ډېر (قزلباش) افغاني غازيان په گوليو وژل او هره ورځ به د اخ و ډب بازار تود و).²⁰

د 1731م کال يوه ورځ ذوالفقارخان تصميم ونيو چې يو غوڅ بريد وکړي، نو له خپلو لږو لښکرو سره له ښاره ووت او د نادر پر مورچل يې بريد وکړ، نادر په سختۍ سره دفاع وکړه، پر دې مهال د ښار په شرقي برخه کې ټاکل شوې ډله د نادر مرستې ته راورسېده او دواړې خواوې سره ونښتې. څگرنگه چې د ماتې خطر پيدا شو، نو افغانان راستانه شول او د تورو په واسطه يې په دښمنانو کې ځان ته لاره خلاصه کړه، په دې توگه افغانان يوځل بيا په ښار کې محاصره شول او نادر د محاصرې کړۍ لا تنگه او تونده کړه، خو افغانان بيا هم اړ وو چې هره ورځ له ښاره ووځي او د خوراکي او نورو اړتيا وړ موادو د ترلاسه کولو لپاره د تورې په واسطه د دښمنانو له منځه تېر او راستانه شي.

په همداسې يوه برید کې افغاني ډلې "کرخ" ته د راستنېدو په لار کې د دښمن له پوځ سره مخامخې شوې او سخته جگړه ونښته، چې افغانانو ډېر درانه تلفات ورکړل. په دې توگه د دواړو نامساوي ځواکونو ترمنځ څلور میاشتې جگړه روانه وه او د هرات خلک د غلې له قحطۍ سره مخامخ شول. په داسې حال کې چې دښمن تر ایران په پورې د ارزاقو غزېدلې مواصلاتي لار په لاس کې درلوده او بېغمه جنگېدل.

پر دې مهال سیدالخان ناصر له خپل پاتې پوځ سره د خوراکي او نورو اړتیا وړ موادو د ترلاسه کولو لپاره له ښاره ووت، خو بېرته یې ونه کړای شول ښار ته راستون شي. له دې کبله یې د اسفزار، فراه او کندهار لاره ونيوله.

ذوالفقارخان چې پردې پېښو سربېره یې د ابدالیانو نه یووالی او د دښمن گوزارونه لیدل، نو یوه جرگه یې جوړه کړه او ویې ویل: د نادر په شان له یوه ځواکمن او واکمن دښمن سره سره زموږ نفاق د هرات د ماتې او سقوط سببېږي، نو تاسې چې ددې پېښې د مخنیوي لپاره څه اټکلئ، زه به ستاسو پر پرېکړې قناعت وکړم. د الله یارخان پلویانو چې د جرگې اکثریت وو، وویل: موږ غوره دا گڼو چې ته الله یارخان ته چې د نادر په پوځ کې دی، خپل حکومت وسپارې. ذوالفقارخان ځواب ورکړ: زه د مشرانو له مشورې سرغړونه نه کوم او د هېواد خیر ته د ځان تر خیر ترجیح ورکوم. وروسته د نادر پوځ ته یو پلاوی لاړ او د ښار د خلکو له خوا یې پیغام ورکړ چې ددې وینې توپېدنې نتیجه څه ده؟ که تاسو هرات غواړئ، خپل دوست (الله یارخان) موږ ته راواستوئ چې د ښار واک ورکړو.

نادر دا شرط په بېړه ومانه او الله یارخان یې په دې شرط هرات ته ولېږه، چې دده اطاعت به کوي.

خو الله یارخان چې کله هرات ته ورسېد، د ذوالفقارخان او د ښار د خلکو هرکلی یې ولید، نو د ذوالفقار خوا یې ټینگه کړه او د نادر له اطاعت څخه یې سرغړونه وکړه او جگړې یې روانې وساتلې. (21)

د فراه فتحه او د هرات برخلیک:

پر همدې مهال ذوالفقارخان خبر شو چې نادر مخکې له مخکې د فراه د نیولو لپاره پوځ تیار کړی، نو ډېر ژر یې علیمردان خان له درېیو زرو کسانو سره فراه ته ولېږه او لارښوونه یې وکړه چې: "د قزلباشو په دفع کولو او د کلا په ساتنه کې هڅه وکړي، فراه ښار وساتي او کله چې یې اړتیا ډېره شوه نو له حسین شاه څخه دې مرسته وغواړي. په مېړانه دې گامونه اوچت کړي او په گړني ډول یې د کلا ساتنې په اړه احتیاط او پوځي توب وروښود او نیمه شپه یې له هغې خوا چې شا و خوا یې له قزلباشو پوځیانو تشه وه، خپل ورور علیمردان خان (؟) له درېیو زرو کسانو سره د لوټونې لپاره د فراه دارالفراه ته ولېږه." (22)

علیمردان ډېر ژر د امام ویردي بېگ او محمدبېگ مروی تر راتلو وړاندې ځان فراه ته ورساوه او د کلا د دېوالونو او برجونو په ټینګولو او د ژورو کندنو په کیندلو یې پیل وکړ. د هغه ځای لږکیه طایفې ته یې ډېر انعامونه ورکړل

او د نادر پرضد يې جگړې ته وهڅوله. ډېره موده نه وه اوښتې چې امام ويردي بېگ د اتو زرو پوځيانو، څو توپونو او نژدې پنځوسو زنبورکو اوسنانو په ملتيا (تون) ته ورسېد، همدا راز د سيستان حاکم مصطفى خان او لطف عليخان کياني هم له خپلو څلورو زرو پوځيانو سره له نادر سره يو شول. (23) دواړه پوځونه له فراه څخه د کاه کلا (يا لاش او جوين) له لارې روان شول.

دا ځواکونه د (1143) هـ کال د ذي الحجه مياشتې په 28 مه نېټه د ده نو په سيمه کې (چې اوس په نو ده مشهوره ده) د فراه له مرکز د جنوب پر خوا څه له پاسه پنځه لس کيلومتره ليرې لارل، له دې خوا د ذوالفقارخان ورور علیمردان خان ابدالي او احمدخان له خپلو ځواکونو سره چې (د محمد کاظم په وينا شلو زرو تنو ته رسېدل) په مقابله پيل وکړ.

په کاهدانک کې د دواړو غاړو ترمنځ سخته جگړه ونښته، چې په نتيجه کې د کرمان د ټوپکوالو مشر او محمدبېگ مروي ووژل شول. (24)

د جهانکشای نادري نومي کتاب په (155) مخ کې د محمدبېگ مروي پرځای محمدسلطان مروي ليکل شوی، چې سموالي ته نژدې دی. ځکه نن د اسفل غره په جنوب کې د سلطان مير (سلطان مروي) په نامه يو زيارت شته چې د هغه ځای خلک ډېر ورته ارادتمن دي.

د اسفل غره (اشپل کوه) تر شا د دواړو ځواکونو ترمنځ جگړه روانه وه، د محمدکاظم په وينا: "افغان ډلو په هغو ورځو کې داسې جگړه وکړه، چې چا تراوسه داسې زړورتيا نه وه ليدلې". (25)

محمدکاظم ليکي چې امام ويردي بېگ تر دې جگړې وروسته امر وکړ چې نظامي مشران دې د ده د ملاقات لپاره په کشيک خونه کې سره راټول شي او د (کورنش) مراسمو له پرځای کولو وروسته دې خپلو نظامي دندو ته دوام ورکړي. نظامي مشران چې هريو د خپلې سيمې خان او فيوډال و، د امام ويردي په دې کار خوابدي شول، نادر ته يې يو توطيه ييز ليک وليکه او هرات ته يې ولېږه، چې گواکې امام ويردي بېگ د پاڅون خيال لري، د هغه د بېغورۍ له کبله دوه نظامي مشران او نور ډېر سرتېري له فراهيانو سره په جگړه کې ووژل شول.

نادر ددې ليک په لوستلو خپل ورور ابراهيم خان ته چې په مشهد کې و امر وکړ چې فراه ته لاړ شي او د هغه ځای د لښکرکښۍ او تسخير واگې په لاس کې واخلي. ابراهيم خان فراه ته لاړ او امام ويردي بېگ يې بندي کړ، وروسته د نادر ځواکونو د ابراهيم خان په مشرۍ پر مدافعينو بريد وکړ چې خونړۍ او وېروونکې جگړه ونښته. يوشمېر فراهيان ووژل شول او د يو زرو پنځه سوه تنو په شا و خوا کې يا ټپيان يا هم اسيران شول، علیمردان خان اړ شو چې د ښار له دننه د نادر له پوځ سره جگړه روانه وساتي او مرستې ته په تمه پاتې شي. (26)

د نادر لښکر هم وړاندې راغی او په "مزرعه ويس" سیمه کې چې له فراه سره یې یو میل واټن درلود : (او د میرزا مهدي خان په وینا په قمر(?) کلي کې یې (چې په ظاهره به د "محمدکلا" په توري کې تېروتنه وي) هملته اردوځای جوړ کړ، د دولت مرستیال ابراهیم خان سوچ کاوه چې جگړه او د فراه ښار فتحه به ډېر وخت ونیسي، نو د یوې کلا او برجونو په ودانولو یې پیل وکړ.

فراهیانو چې ولیدل چې دښمن کلا او برجونه ودانوي، نو له پوځي وسایلو او ځواک پرته یې په ډله ییز ډول ورباندې برید وکړ. خو د (یو زرو څلور سوو) تنو مړو په ورکولو سره، بې له گټې ښار ته راستانه شول او دېوالي جگړې یې روانې وساتلې.

همداراز د فراه ځینې مشران د مرستې لپاره کندهار ته شاه حسین هوتک ته لارل، په کندهار کې مغرضو فیوډالانو زاړه قبيله یې مخالفتونه راژوندي کړل، شاه حسین یې له ذوالفقارخان او علیمردان سره په مرسته کې دوه زړی کړ. خو بیا هم شاه حسین هوتک (په ظاهره دوه زره) کسيز پوځ د لعل محمدخان په مشرۍ د هرات او فراه خوا ته ولېږه، د شاه حسین هوتک نظامي فیوډالانو پوځ ته لارښوونه وکړه (چې د لارې په اوږدو کې هرځای تم شي، چې په ارامۍ او ځنډ سره لاره ووهي). 27)

په دې توگه د کندهار مرستندوی پوځ د ذوالفقارخان تر گړندۍ غوښتنې وروسته تر اووه میاشتني مزله وروسته فراه ته ورسېد او دا هغه مهال و چې کار له کاره تېر شوی و، ځکه ذوالفقارخان او د هرات خلکو د خوراکي او نورو اړتیاوړو موادو پرکمښت سربېره دیارلس میاشتې په مېړانه له خپله ښاره دفاع وکړه.

آخر د اوږدمهالې محاصرې له کبله د ښار لوړې، نېستۍ او خوارو خلك ډېر وځورول او له بهره بله مرسته هم ورسره نه کېده، د ښار ځینو مشرانو د ذوالفقار له خبرتیا پرته نادر ته پیغام ولېږه، که عبدالغني خان الکوزی بېرته ښار ته راشي او نادر د سولې شرایط ومنې، نو ښار به د نادر پوځ ته پرانیستی وي، ذوالفقار خان هله له دې خبرې خبر شو چې عبدالغني خان او نور ملگري یې ښار ته راننوتی وو او ټاکل شوې وه چې دواړه خواوې به لوظنامې لیکي او لاسلیکوي به یې هم.

او هغه هم له الله یار خان سره چې اووه میاشتې مخکې د نادر له پوځ څخه بېل شوی او ښار ته راغلی و او د نادر پرضد یې جگړې کولې، نو د شپې له خپلې کورنۍ سره له ښاره ووت او کندهار ته لاړ.

خپل ورور علیمردان ته یې خبر ورکړ چې باید له فراه څخه کندهار ته راشي، علیمردان هم په یوه شپه له ښاره ووت او کندهار ته لاړ، خو له بده مرغه چې ذوالفقار له خپلو وروڼو سره د دښمنانو د بدویلو له کبله د شاه حسین زندان ته ولوېد او الله یارخان د ملتان خوا ته لاړ. 28)

سبا سهار چې کله ابراهيمخان د فراه د سردارانو او مشرانو له تېښتې خبر شو، نو د هغو پر څارنه يې پيل وکړ، د ابراهيمخان پوځونو د تېښتېدونکو خلکو زر کورنۍ چې له ښاره ډېرې ليرې هم نه وې، لوټ او بېرته ستنېدو ته اړې کړې.

د ابراهيم خان پوځونو بيا هم غوښتل چې تېښتېدونکي وڅاري، خو د کندهار له مرستندوی ځواک سره مخامخ شول، سخته جگړه ونښته، ابراهيم خان ښار ته پر شاتگ اړ شو. وروسته فراه ښار ته ننوتل او بيا په هرات کې نادر ته د ښار د فتحې خبر ورسېد.

نار فرمان ورکړ چې فراه دې باقرخان لږگي فراهي ته وسپارل شي او ابراهيمخان دې له پوځ سره هرات ته راشي. ابراهيمخان هرات ته ورسېد، نادر د ملک محمود سيستاني د ځواک سپه سالار پيرمحمد ته هرات وسپاره، دې سړي له نادر سره د مشهد د دروازو په پرانيستنه کې مرسته کړې وه. نادر خپله مشهد ته ستون شو. (29)

نادر د خپل زړه د ډاډه کولو لپاره تصميم ونيو، چې له هرات او فراه څخه دې ټول ابدالي مشران ليرې کړل شي، نادر د عبدالغني خان الکوزي (د احمدشاه دراني ماما) او نورمحمد خان غلزي په گډون خراسان، مشهد او دامغان ته شپږزره کسان تبعيد کړل، خو په دې ترڅ کې يې د ابدالي قبيلې ځينې مشران لکه عبدالغني خان خپل پوځ ته جلب کړل. (30)

د کندهار د نيولو لپاره د نادر لښکرکښي:

نادر تر تاجپوښې وروسته په 1736 م کال د ايران د بختياري قبيلې د ځپلو لپاره اوچت شو او هغه وخت چې د دې قبيلې د پاڅون کوونکو په ځپلو بوخت و، نو د اصفهان حاکم ته يې امر وکړ، چې پر کندهار د لښکرکښۍ لپاره له خلکو پيسې او نور اړتيا وړ مواد راټول کړي. کارکوونکي نه يوازې په اصفهان، بلکې په بگلابېلو ښارونو کې د پيسو او نورو جگړه ييزو ځواکونو او توکو پر راټولونه بوخت شول، له همدې کبله د ايران خلک يوځل بيا له اقتصادي کمزورۍ سره مخامخ شول.

نادر تصميم ونيو چې د کرمان او سيستان له لارې د کندهار پر لوري لښکرکښي وکړي، څگرنگه چې د لارې ډېره برخه يې دښته وه، نو امر يې وکړ چې: لومړی دې د "لوت" دښتې بېلابېلو منزلځايونو ته خوراکي مواد او نور توکي ولېږدول شي او د لښکر د بارونو لېږدونې ته دې د کرمان له خلکو څاروي بېگار شي، د شاه کارکوونکو به په ښار کې کاروانونه هم پياده کول او د هغوی حيوانات به يې په بېگار ورڅخه بېول. د خوارو کليوالو څاروي خو پر ځای پرېږده.

د نادر کارکوونکو په کرمان کې د خوراکي او نورو موادو په راټولونه کې دومره زياتی وکړ، چې دا ايالت تر اتو کلونو له قحطۍ او لوږې سره لاس و گرېځوان و. (31)

نادر د (1149) هـ کال د رجب میاشتې په (17) مه (د 1736م کال د نومبر په 21 مه) له اتیازرو تنو پوځیانو سره چې ډېر یې سپاره 0وو، له اصفهان څخه د کندهار پر لوري حرکت وکړ. سربېره پر دې د هرات بېگلر بېگ پیرمحمد ته هم دنده ورکړل شوې وه، چې له خپل څو زره کسيز پوځ سره د مکران او بلوچستان د مشرانو محبتخان او الیاس خان تر خپلو وروسته په کندهار کې د نادر له ځواکونو سره مل شي.

نادر کرمان ته تر رسېدو وروسته د ملک محمود سيستاني زوی فتح عليخان کياني ته یو گواښوونکی پیغام ولېږه چې د سيستان پوځ دې د هغه ځای په پولو کې د نادر له پوځ سره یو شي، بیا د (بم) له لارې د سيستان پر لوري روان شو.

نادر د (1149) هـ کال د شوال میاشتې په دویمه (1737م کال د فبرورۍ په درېیمه) له خپل پوځ سره سيستان ته راغی، د لارې د توبنې او د پوځ د نورو بارونو د لېږدونې لپاره یې د اوبسانو تر برابرولو وروسته، تر شپاړلس ورځني مزله او له دلارام څخه تر تېرېدو وروسته د هماغې میاشتې په اتلسمه نېټه د هلمند راسته ساحل (گرشک) ته ورسېد او تر لږې جگړې وروسته یې دا ځای له غلزي ځواکونو څخه ونيو).32

دلته نادر د خپل پوځ یوه برخه ددې سیمې د ځمکوالو لوټونې ته او یوه برخه یې د خلکو د مالونو پر راټولولو ماموره کړه او خپله له خپلو پاتې ځواکونو سره د کندهار د ارغنداو پر لوري روان شو او په کوه شاه مقصود (د کندهار په خاکرېز سیمه کې چې د ښار د شمال- لويديځ په ډېرش ميلۍ کې پرته ده) تم شو. همدلته وو چې سيدالخان ناصر او یونس خان هر یو له اتو زرو پوځیانو سره د شپې له خوا له ښاره ووتل او د نادر پر ځواکونو یې وروډانگل. خو څگرنگه چې د نادر د ځواک د ابدالی برخې مشر عبدالغني خان له دې برید څخه خبر و، نو د کندهار د جنگیالیو برید یې شنډ کړ او هغوی یې له ډېرو تلفاتو سره شاتګ ته اړ کړل.

سبا ته د نادر ځواکونه له ارغنداو څخه تېر شول او څو ورځې وروسته یې په شېر سرخ (سره زمري بابا) کې: "د ښار د شمال - ختيځ په دوه - درې ميلۍ کې" اردوځای جوړ کړ).33

د ښار خلکو د شاه حسين هوتک په امر د ښار دروازې د نادر پر مخ وتړلې او لس میاشتې یې په کلکه دفاع وکړه، کله ❖ کله به خلک د شپې له خوا د یرغلګرو د بریدونو له کبله ځورول کېدل، نادر چې ولیدل له یوې خوا ځواکمن برجونه او غر د ښار ساتنه کوي، نو پوه شو چې نیول یې دومره ژر نه شي کېدی. نو د ښار په شاو خوا کې یې د خپلو اردوځایونو په پراختیا او ودانولو پیل وکړ او د ښار سیمه ییز خلک یې بېګارۍ ته اړ کړل او د لویو دېوالونو، ځواکمنو برجونو، سرپوښلو بازارونو، جوماتونو، حمامونو او په هغه سیمه کې یې د بېلابېلو ادارو پر جوړولو پیل وکړ، چې د (نادر آباد) په نوم یې یو ښارگوټی جوړ کړ).34

نادرآباد د یوه ځواکمن دېوال بڼه درلوده، چې د کندهار پر شا و خوا راتاو شوی و او د دېوال تر هرو سلو ګامونو وروسته لوی ❖ لوی برجونه جوړ شوي وو، چې د ښار پر خوا ډزې ترې وشي، نو ښار یې په سخته اقتصادي

محاصره، په ځانگړې توگه د خوراکي موادو په نشت کې ساتلی و او دا هغه چلند و چې نادر د بغداد د محاصرې پروخت ترسره کړی و). 35)

په پای کې د شاه حسین د اړوندو کسانو د یوه تن (داد خان یا دادو خان) د خیانت له کبله د نادر ځواکونو ته ښار ته د ننوتو لار وښودل شوه، نادر هم د (1151) هـ کال د ذي الحجې میاشتې په دویمه (1738 م کال د مارچ، 23 مه) د جمعې په ورځ خپل یوه برخه ځواک (بختیاري دا) پر ښار حملې ته ولېږه او د حملې وخت د جمعې لمانځه د ادا کولو مهال وټاکل شو.

په دې توگه په یوه خوځند برید کې د ښار پر برجونو د خمپارو او توپ په ډزو سره تر لږې، خو خونړۍ جگړې وروسته د ښار دروازې د نادر د ځگواکونو پرمخ پرانیستل شوې، کله چې شاه حسین له موضوع څخه خبر شو چې کار له کاره تېر شوی، نو وروستی هڅې یې هم بې گټې پاتې شوې له دې کبله نادر ته تسلیم شو). 36)

د کندهار تر نیول کېدو وروسته خلک چې لس میاشتې یې د نادر پرضد په ټینګه مقاومت کړی و، لوټ کړای شول او د نېزو په زور نادر اباد ته وکوچول شول. وروسته نادر فرمان ورکړ، چې ښار دې په بشپړ ډول وران کړل شي). 37)

د جهانګشای نادري نومي کتاب د لیکوال په وینا: "نادر: ښار او د هغه استحکامات داسې وران کړل، چې تېره پر تېره پاتې نه شوه). 38)

خو (لکهارت) په دې اند دی: "څگرنگه چې ښار ډېر ټینګ دېوال درلود او د اوولسمې پېړۍ په نیمايي کې اورنگزېب وروسته یې ورور داراشکوه د خپلې خزانې ډېره پانګه ددې دېوال په ټینګولو کې لگولې وه، خو د نادر دا فرمان (یانې ټول ښار باید له خاورو سره یو شوی وای) عملي نه شو او د ښار یوه برخه روغه پاتې شوه). 39)

د "دولت نادرشاه افشار" لیکوالان کاږي: د نادر له خوا د کندهار تر نیول کېدو وروسته هلته "دومره شته او پیسې ترلاسه شوې، چې په ډېرو ستونزو یې وکړای شول د یوې میاشتې په بهیر کې یې تر ښار دباندي یوسي). 40)

نادر د کندهار تر نیولو وروسته، شاه حسین هوتک او د غلزي قبیلې ټول مشران خراسان ته تبعید کړل او د هغوی پرځای یې په نیشاپور او د خراسان په نورو برخو کې مېشت ټول ابدالیان کندهار ته ولېږدول او د هوتکو د شاهي کورنۍ د چارو واګې یې هغوی ته وسپارلې.

عبدالغني خان الکوزی یې، چې د بغداد او ترکیې په فتحه او د هرات او کندهار په نیولو کې یې د ابدالي ځواکونو په مشرۍ د نادر پر گټه توره وهلې وه، د کندهار حکومت ته وټاکه او نور ابدالي، الکوزي او علیزي مشران د بښت، ګرځ او زمینداور په حکومت او مشرۍ وټاکل شول). 41)

د گنداسنگ او محمدکاظم په وینا ذوالفقار خان چې له خپل ورور احمدخان (وروسته احمدشاه) سره د کندهار تر فتحې د شاه حسین هوتک په بند کې بندي و، د نادر په امر په ظاهره د مشر په توګه مازندران ته ولېږل شو او هلته

د نادر په اشاره له شاه حسين سره مل زهر ورکړل شول. خو د ذوالفقار خان ورور احمدخان د نادر په پوځ کې گډ شو او ډېر ژر د د نادر د ځواک د ابدالۍ برخې د چهارهزار د نظامي افسر په توگه ومنل شو. سيدالخان ناصر د نادر په امر په سترگو ړوند کړای شو، حاجي اسماعيل غلزي بېرته هرات حکومت ته راستون شو او څگرنگه چې د ذوالفقار او احمدخان خور يې مېرمن وه، نو د هرات لويديز لوري ته د نادر په اجازه له ايرانه راستن شو او ابدالخان ته وسپارل شو. 42)

د کابل نيول:

کابل ته هم غمجنوونکی برخليک ورپېښ شو. نادر د کندهار تر نيولو دوه مياشتې وروسته د (1838م کال د مې مياشتې په (21) مه نېټه له نادرآباد څخه د کابل پر لوري روان شو. د غزني قره باغ ته په ننوتو سره، د غزني قومي مشرانو، روحانيونو او قاضيانو هرکلي ته ور ودانگل، خو د غزني حاکم کابل ته وتښتېد. 43)

ميرزا مهدي خان استرآبادي وايي:

نادر له غزني څخه کابل ته تر روانېدو مخکې د خپل پوځ يوه برخه د د ايکندي، جغتو، زنگي او د غزني د نورو هزاره مېشتو سيمو په لوتولو او نيولو ماموره کړه.

خو د هزاره خلکو په مطيع کولو کې د نادر د ځواکونو هڅې بې گټې پاتې شوې، يوازې يې وکړای شول د هغوی يوشمېر ماشومان او مېرمنې په اسارت ونيسي او په نادر پسې يې کابل ته راولي. 44)

محمدکاظم په دې اند دی چې: نادر خپل زوی نصرالله خان د غزني له قره باغ څخه د باميان او ضحاک کلا پر نيولو مامور کړ، خو هغه د مېشتو خلکو له سخت مقاومت سره مخامخ شو، شازاده نصرالله په باميان کې د هزاره وو د ايماق قبيلو له سختو خونړيو جگړو وروسته وکړای شول ضحاک کلا ونيسي او يو شمېر هزاره مشران او قومي ريسان په چاريکار کې خپل پلار ته راولي. 45)

نادر د غزني تر نيولو وروسته د کابل پر خوا پر مخ لاړ او څه کم خپل دوه زره تنه پوځيان يې مامور کړل چې تر ده وړاندې کابل ته ودانگي.

نادر د کابل کوټوال يانې شرزه خان ته يو پيغام ولېږه، چې په کې ويل شوي وو: د محمدشاه له هېواد سره کوم کار نه لري، خو د هغه ځای د مېشتو افغانانو د له منځه وړلو نيت لري.

د کابل او پېښور صوبه دار ناصر خان له ډيلي څخه مرسته وغوښته، چې د نادر د مقابلې لپاره راودانگي، خو وړ ځواب يې وانه وړېد، نو هغه هم په خيبر دره کې له خپل شل زره کسيز ځواک سره د نادر راتلو ته په تمه کښېناست. شرزه خان او خلکو څو ورځې ښه په ټينگه د ښار دفاع وکړه، خو کله چې د نادر پوځونو د ښار دېوالونه ونړول او په زوره ښار ته ننوتل، نو په ښار کې له نېستمنو خلکو پرته نور څوک نه وو پاتې، ځکه مېشتو کسانو خپلې شتمنۍ رااخيستې وې او په کلا کې پټ شوي وو: "نېستمن او کموسه خلک چې پاتې وو، هماغه شېبه د نادر د پوځونو له خوا ووژل شول. د نادر پوځونو وروسته د ښار ټول کورونه چې له مرمرو ډبرو جوړ شوي وو وران کړل؟" د ودانيو دروازې، چتونه او نور لرگين خيزونه يې وسوځول، يوازې يې برجونه ځکه پرېښودل چې خپل توپونه په کې ودروي او پر کلا ډزې وکړي". 47)

ديملسون د نادر په لاس د کابل نيولو نېټه د (1738) م کال د جون مياشت اتمه نېټه ليکي). 48)

نادر له کابله د محمد شاه گورگاني لپاره ډيلي ته د دوستۍ ټينگېدو لپاره يو پيغام ولېږه او خپله يې د خوراکي او نورو اړتيا وړ موادو د برابرولو په موخه پر هندوستان يرغل وکړ، ځکه چې کابل نه شول کولای د نادر د پوځ ټولې اړتياوې ورپورته کړي، نو نادر د خپل پوځ يوه برخه د کابل ودانو سيمو لکه تگاو او نجراو سيمو ته ولېږله، چې پوځ او نورو حيواناتو ته په لنډه موده کې خوراکي توکي او وښه برابر کړي او خپله له خپلو ځينو پوځيانو سره د گندمک له لارې د جلال اباد پر لوري روان شو. کله چې نادر واورېدل، په جلال اباد کې يې د مړينې خبرې کېږي، نو د هغه ځای له خلکو سره يې له توند چلند څخه کار واخيست او د يوه کس پر ځای يې د سلو کسانو سرونه پرې کړل او له هغه ځايه بيا د خيبر درې خوا ته روان شو). 49)

نادر له جلال اباد څخه د وتو پر وخت د خپل پوځ څه له پاسه دوولس زره کسان وړاندې ولېږل او امر يې وکړ چې له عمده ځواک څخه دوه منزله فاصله واخلي.

پر هماغه مهال د کابل مشر ناصر خان، د پېښور او خيبر تر شلو زرو زيات افغانان په خيبر گردنه کې ځای پر ځای کړي وو، چې د ايراني پوځيانو د پرمختگ مخنيوی وکړي.

څگرنگه چې د نادر (قراولانو) د خيبر درې په ختيزه غاړه کې د دښمن د شتوالي گزارش ورکړ، نو نادر تصميم ونيو چې خپل دوديز جگړه ييز چل وکاروي، په دې توگه له يوې ستونزمنې لارې مخکې راغلل او له بله پلوه يې ناڅاپه پر دښمن بريد وکړ.

نادر د يو ښه لارښود په موندلو سره د خپل ځواک لويه برخه په دیکاب نومې سيمه کې پرېښوده او خپله يې د دېرشو زرو سپرو په مشرۍ د (سه چوبه) له لارې چې ډېر اوچت غر دی، پر دښمن راودانگل، بله ورځ يې دېرش فرسخه لار ووهله او د ناصر خان پر ځواکونو يې بريد وکړ او دوی يې په لنډه موده کې د پېښور او جمرود پر لوري تر شا

کړل، ناصرخان او د مقابل لوري ځینې نور مشران یې ونیول او تر درېیو ورځو وروسته د پاتې ځواکونو په راتلو سره د پېښور پر لوري روان شول. 51.)

نادر د پېښور تر نیولو وروسته پر لاهور برید وکړ او لاهور یې له جگړې پرته ونيو. تر هغه وروسته د هند د گورگاني دولت پلازمېنې (پایتخت) شاه جهان آباد ته متوجه شو، چې د نار ځواکونو تر لږو جگړو وروسته د هند وروستي گورگاني واکمن محمدشاه تسلیمېدو ته اړوېست او نادر د 1151 هـ کال د ذي الحجه په اتمه د جمعې په ورځ شاه جهان آباد (ډیلي) ته ننوت. 51.) (x)

د کندوز او بلخ نیول:

هغه مهال چې نادر د کندهار پر محاصره بوخت و، نو شل زره کسيز پوځ یې د زوی رضا قلي میرزا په مشرۍ له خراسانه د بلخ د نیولو په موخه روان شو او په ماروچاق سیمه کې د هرات مرستندوی پوځ هم ورسره ملگری شو او وروسته د اندخوی پر لوري وخوځېدل. کله چې دا پوځ د اندخوی په یو منزلي قراټې ته ورسېد، نو رضا قلي میرزا د اندخوی حاکم علیمردانخان ته یو لیک ولېږه، دا اشاره یې هم ورته کړې وه چې تسلیم شي او ښار د عزیزقليخان دادخواه ورور نیاز قلي ته (چې مخکې یې له علیمردانخان ازبک سره د هغه ځای پر حکومت اختلاف پیدا شوی و او اصفهان ته رضا قلي میرزا ته تللی و). وسپاري، علیمردانخان له ځان سره سوچ وکړ که له مقاومت پرته ورتسلیم شي، نو حتماً به د کینه گرو: نیاز قلي دادخواه او عزیز قلي له خوا ووژل شي، نو تصمیم یې ونيو چې د ځان او د ښاري خلکو د دفاع لپاره اوچت شي. نو رضا قلي میرزا ته یې ځواب ورکړ چې د ښار پرېښودو ته چمتو نه دی. د رضا قلي میرزا پوځونو ډېر ژر ښار محاصره کړ، هلته علیمردانخان هم دېوالي (حصاري) جگړې پیل کړې، چې دا جگړې څلوېښت ورځې وغزېدې، اخر د سیمې ځینو فیوډالانو له علیمردانخان سره مخالفت پیل کړ او له دښمن سره یې له مقاومت څخه لاسونه واخیستل، رضا قلي میرزا د ښاریانو ترمنځ د اختلافونو په پوهېدو سره محاصره نوره هم تونده کړه، علیمردان چې ولیدل د ښار خلک زړه نازړه شوي، نو له جگړې څخه یې لاس واخیست او ښار یې رضا قلي میرزا ته وسپاره، رضا قلي میرزا د اندخوی حکومت نیازقلي دادخواه ازبک ته وسپاره، علیمردان خان او د اندخوی ښار دوه نور مشران یې چې له هغه سره یو لاس شوي وو، هرات ته واستول او هملته ووژل شول. (52) د نادر پوځونو وروسته شبرغان او آقچه هم ونیول او د بلخ پر لوري وخوځېدل.

د بلخ حاکم ابوالحسن د چنگېزخان د کورنۍ له پاتوشونو، یو کمزوری او سست ارادې سړی و. د هغه ناظر قبچان د نادر له پوځ سره جگړې ته چمتو شو، له بلخ ښار څخه دوولس زره تنه د جگړې په موخه ووتل، چې بلخ ته نژدې یوه کوچنۍ خو خونړۍ جگړه ونښته، چې په پای کې سیدخان قبچان له خپلو څو تنو پوځیانو سره د (شادیانو) خوا ته شاتگ وکړ، ځینې پوځیان شاه مردان ته وتښتېدل او ځینې هم ښار ته راستانه شول او د نادر د پوځیانو پرمخ یې دروازې وتړلې، رضاقلي میرزا تر ښار دباندي چمن ته نژدې اردوځای جوړ کړ. د نادر پوځونه به ډلې ډلې د ښار

شا وخوا راتلل خلك به يې لوتل او هغه شتمنی او مالونه به يې خپلو اردوځايونو ته وړل. اخر د ښار ځينې سپين ږيري او روحانيون رضا قلي ميرزا ته ورغلل او د تسليمېدو چمتووالی يې وښود.

رضاقلي ميرزا هم ددې وضعې هرکلی وکړ او خپل ځينې مشران يې د لوتونو او غلاوو د مخنيوي لپاره ښار ته ولېږدول او ځای پر ځای کړل. ابوالحسن چې د ښار په بالاحصار کې پټ و، کله چې خبر شو د نادر ځواکونو د ښار ځينې برخې نيولي، قرآن په لاس او توره په غاړه له ارگ څخه ووت او رضاقلي ميرزا ته تسليم شو. رضاقلي همدغه سړی خپل پلار ته چې د کندهار پر محاصره بوخت و، ولېږه. نادر هغه ته اجازه ورکړه چې د خدای ﷻ د کور زیارت ته لاړ شي او هلته ومري.

رضاقلي ميرزا د بلخ تر فتحې وروسته، خپل ځينې پوځيان د شاه قلي مروي په مشرۍ د سيدخان قبچان د څارنې او نيونې لپاره سانچارک ته ولېږل.

له بل لوري سيدخان ازبک خپل ځينې نور کسان د سنچارک شا وخوا ته واستول، هغوی يې د نادر د پوځونو له لوتونو او د تباهۍ له گواښ څخه خبر کړل او هيله يې ورڅخه وکړه چې د نادر د پوځونو په له منځه وړلو کې ورسره مرسته وکړي. د سنچارک سيمې ازبکان د سيدخان ازبک په پلوي اوچت شول، په يوه جگړه کې چې په يوه دره کې د شاه قلي بېگ له ځواکونو سره وشوه، د دښمن پوځ ته يې وژونکی گوزار ورکړ، چې ان په پيل کې د دښمن د اختلال سبب شو.

محمد کاظم ددې جگړې يو انځور داسې کارې: "هغه دوې ډلې د دوو رودونو او يا دوو غرونو په شان يو پر بل راپرېوتلې، داسې جگړه ونښته چې وينې څښونکی بهرام ورته گوته پر غاښ پاتې شو:

ژباړه:

دوو لښکرو زړونه مرگ ته کښېښگودل

د ډليو په شان غشي اورېدل

يو پر بل باندې بريدونه پيل شول

غرونو، دښتو په سرو وينو ولامبل

هوا ډکه شوه له تورو او له غشيو

واړه تېرې شگې شوې پرې خړوبې

سره ويې وژل هره خوا ښه ډېر

چې له مړو ټولې لارې ډکې شوې).53)

چې د يوه ازبک قومندان په وژل کېدوسره د سيدخان خلك وارخطا شول، چې په پايله کې له ماتې سره مخامخ شول. ځينې تپيان، ځينې مړه شول او ځينې وتښتېدل، د نادر پوځونو د هغه ځای مېشت ټول مالدار او څاروي لرونکي ازبکان له ځان سره په زوره بلخ ته بوتلل او دوی بېرته خپلو لومړنيو ځايونو ته راغلل، هغه بل پوځ چې د رضاقلي ميرزا له خوا د سيدخان قبچان په څارنې پسې روان شوی و، د سيدخان د ډلې د خپلو لپاره د سانچارک پر لوري روان شو. سيدخان ازبک څه موده د هغې سيمې په غرونو کې پټ و، کله چې خبر شو د نادر خلك يې له څارنې لاس نه اخلي، نو اړ شو چې کندوز ته د يو سفخان ازبک ورور هزاره خان ته لار شي او پناه ځنې واخلي.

د نادر پوځونه د سانچارک سيمې د خلکو تر تابع کولو او له هغو څخه د مالياتو او ډېرو نورو شتو تر اخيستو وروسته بېرته بلخ ته ستانه شول.

رضاقلي ميرزا د بلخ حکومت يوڅه نور هم ښه کړ او خپله له خپل پوځ سره د قارشي او آمو سواحلو خوا ته روان شو. 54)

وروسته تر دې چې رضاقلي ميرزا د آمو په سواحلو کې بېلابېل ښارونه او ښارگوټي ونيول، نو خبر ورکړل شو چې د کندوز د حاکم يو سفخان ازبک ورور هزاره بېگ د سيدخان قبچاق په مرسته د نادر له پوځونو سره جگړې ته چمتو کېږي، رضاقلي د طهماسب خان جلاير په لارښوونه خپل پوځ د کندوز پر لوري روان کړ.

د نادر د پوځونو وژنو او لوټونو د سيدخان او د کندوز د حاکم يوسفخان په زړونو کې داسې وېره رامنځته کړې وه، چې کندوز ته د نادر د پوځونو تر راتگ دمخه سيدخان بدخشان ته د هغه ځای والي نباتخان ته وتښتېد، يو سفخان چې يو وېرندوکی سړی و، د نادر له پوځ سره تر مخامخېدو مخکې سکنه وکړه.

کله چې رضاقلي ميرزا د کندوز څو فرسخې ته ورسېد. مشران، فيودالان او روحانيون له ډاليو سره ورغلل او له هغه سره يې خپل ملاتړ څرگند کړ، رضاقلي ميرزا له مقاومت پرته کندوز ته ننوت او د يو سفخان کلا يې د خپل استوگنځي په توگه وټاکله.

محمدکاظم د رښتينو روايت کوونکو له خولې وايي چې يوسفخان ازبک يو عياش، بډای او ښځې خوښوونکی سړی و، چې له هغې سيمې څخه يې شپږ سوه ښځې او نجونې په زور خپلې کلا ته راوستلې وې او ساتلې يې، هغه ښځو ته اېلول، سندرې غږول، نڅاوې، موسيقۍ، شعبده بازی او رسۍ بازی ورزده کړې وې، سربېره پر دې يې ځينو خلکو ته زرگري، ميناتورې، انځورگري، نقاشي، بقالي، بزازی، سيمساري او نورې حرفې (کسبونه) چې د ټولو شمېر (33) کېده ورښودلې وې، چې ټولو به دده په گټه کار کاوه. په کلا کې يې دننه نورې بېلابېلې او پراخې ودانۍ

جوړې کړې وې. داسې بازار يې هم ودان کړی و چې د بېلابېلو دکانونو کتارونه په کې وو او ځينو ښځو به په کې سودا او نورې سوداگريزې معاملې کولې. ❶ دی به په خپله د تنباکو پلورونکي په توگه بازار ته راته او په کليواله

لهجه به يې ويل: "ای تر سر مو وگرځم، تر نوم مو څار شم، ای زما ترورې! زما تنباکو هم کله - کله څکوی، پیسې هم راکړی او ژر ډر اهو نه وکاري."

هغه به له ښځو سره همداسې خبرې کولې او خپل ډېر وخت به يې د ښکلو څیزونو په رانیولو تېراوه، له ښځو سره به يې ټوکې، شوخي او شخړې کولې او کله به يې د سندرغاړو او سازنده وو پر خبرو ځان بوختاوه او په خوښۍ سره يې ژوند کاوه). 55)

د یوسفخان تر مړینې وروسته رضاقلي میرزا د کندوز حکومت هزاره بېگ ازبک ته وسپاره، هغه مېرمنې يې چې یوسفخان خپلې کلا ته راوستلې وې ځینې د خپل پوځ مشرانو او مخکښانو ته وروبښلې او ځینې يې رخصت کړې، چې خپلو اصلي استوگنځیو ته لاړې شي. وروسته رضاقلي میرزا له خپلو پوځونو سره بدخشان ته روان شو، خو پر همدې مهال ورته د نادر فرمان ورسېد، چې بېرته بلخ ته ستون شي او د هغه ولایت مشرتابه ټینگ کړي او د هغه دربار ته ورشي.

رضاقلي میرزا هم د پلار په امر بلخ ته لاړ او بلخ حکومت يې د عزیزقلي داد خواه ورور نیاز خان ته وسپاره او خپله له طهماسب خان جلایر سره کابل ته روان شو او وروسته جلال اباد ته لاړ او له خپل پلار سره يې وکتل او د نادر د ولیعهد په توگه وټاکل شو، تر هغه وروسته ایران ته روان شو). 56)

تر (1740) م کال وروسته د نادر د استبدادي دولت پر ضد د افغانانو پرله پسې پاڅونونه ترسره کېږي، چې دا دی د نېټو او اوډون له مخې به يې ولولو:

د دویم څپرکي سرچینې:

1. لکهارت: انقراض سلسله صفویه، د ډاکټر اسمعیل دولتشاهي ژباړه، تهران، 1344 ل کال، 369 مخ. نادرشاه: د مشفق همداني ژباړه، 1330 ل کال چاپ، 40 ډ 44 مخونه.

2. جهانکشی نادري: 71-72 مخونه. زندگاني نادرشاه: 46 ډ 47 مخونه.

3. زندگاني نادرشاه: 47 مخ. انقراض سلسله صفویه: 374 مخ. نادرشاه: 43 مخ.

4. سفرنامه سایکس: د حسین سعادت نوري ژباړه، دویم ټوک، 32 څپرکي، 1336 ل کال، چاپ، تهران.

5. لکهارت: انقراض سلسله صفویه، د دولتشاهي ژباړه، 37 مخ. زندگاني نادرشاه: 48 مخ.

7. ډ 6. انقراض سلسله صفویه، 374 ډ 376 مخونه. نادرشاه: 48-58 مخونه.

- 8.هماغه اثر: هماغه مخ.
- 9.عالم آراى نادري: لومړى ټوك، 234 مخ.
- 10.هماغه اثر: تر 235 مخ وروسته.
- 11.غبار: افغانستان در مسير تاريخ، 344 مخ.
13. 12.محمد كاظم: لومړى ټوك، 242-247 مخونه.
- 14.محمد كاظم: لومړى ټوك، 260 مخ.
15. 270 // // مخ.
- 276 272 // // 16.مخونه.
- 17.غبار: افغانستان در مسيرتاريخ، 244 مخ.
19. 18.محمد كاظم: لومړى ټوك، 277 مخ.
- 20.محمد كاظم: لومړى ټوك، 278-279 مخونه.
- 21.محمد كاظم: لومړى ټوك، 280 مخ. جهانكشای نادري: 154 مخ.
- 22.ميرزا مهدي خان استر آبادي: جهانكشای نادري، 155 مخ.
- 23.محمد كاظم: عالم اراى نادري، لومړى ټوك، 282-284 مخونه.
- 24.ميرزا مهدي خان استرآبادي: جهانكشای نادري، 155مخ.
- 25.محمد كاظم: لومړى ټوك، 293 مخ.
- 26.محمد كاظم: لومړى ټوك، 308 310 مخونه.
- 27.لكهارت: نادرشاه، 156 مخ.
- 28.گنداسنگ: درانى احمدشاه، د ا. ج. علومو اكادمي، 1366ل كال، 18 مخ (د تاريخ سلطاني، 118 مخ. ميرزا مهدي خان ، 179 182 مخونو په حواله).
- 29.هماغه اثر: 157 مخ. دولت نادرشاه افشار: 167 مخ.
30. 29.گنداسنگ: درانى احمدشاه، د نصرالله سوبمن ژباړه، د ا. ج. علومو اكادمي، 1366ل كال، 19 مخ.

31. د جهانکشای نادري د ليکوال په وينا (287-288-297-302-304 مخونه) او د لکهارت په وينا:

د نادر خُواکونو چې د زمينداور د نيولو لپاره له گرشک څخه ماموريت اخيستی و، هڅه کوله چې ډېر ژر د زمينداور کلا ونيسي او خلک اطاعت ته اړ کړي، خو د افغانانو له خوا له داسې مقاومت سره مخامخ شول چې د 1151 هـ کال د ژمي تر پايه ونه توانېدل هغه سيمه په بشپړ ډول ونيسي، خو بېست او د هغه شا و خوا سيمې يې يوازې د څو مياشتو لپاره ونيولې او هغه مالونه يې کندهار ته ولېږدول، چې له خلکو څخه يې اخيستي وو. (لکهارت: 161 مخ).

32. لکهارت: نادرشاه، 158-159 مخونه.

33. دولت نادرشاه افشار: 167 مخ. ميرزامهدي خان: جهانکشای نادري، 297-309 مخونه. محمدکاظم: دويم ټوک، 86 مخ.

محمدکاظم د کندهار کلا په ستاينه کې وايي:

چو زد شاه جم قدر گردون وقار

سرا پرده بر دامن قندهار

يکي باره بر قُله کوه ديد

ز مردم جهاني پر انبوه ديد

يکي قلعه چون طاق نيلي حصار

بر وجش سراسر شده استوار

رواق فلک طاق دروازه اش

در افاق افتاده آوازه اش

لب خندق و خاکريزش به هم

نهايات ملک وجود و عدم

بدامان وی کافت انيخته

فلک مشيت خاکستري ريخته

ز رفعت بدان قلعه دلنواز
 فلک زیر دست او مه سرفراز
 سرکنیره ش بر فلک کرده راه
 خراشیده زان روی خرشید و ماه
 درش بسته مانند قوس قزح
 نمایان ز بالاش قوس و قدح
 فلک سا لها گرد عالم دوید
 بنایی بدانونه هرگز ندید
 قلم گر کند وصف ان را رقم
 قلم را کند بار دهر قلم
 نکو قلعه کوه پر از سپ بود
 به کوه دماوند در جن بود
 سر خاکریزش بر افلاک بود
 برش آسمان توده خاک بود.

(محمد کاظم: دویم ټوک، 83 ❖ 84 مخونه)

34. دولت نادرشاه افشار: 167-168 مخونه.

35. لکه‌هارت: هماغه اثر، 159-162 مخونه.

36. هماغه اثر: 162 مخ.

37. دولت نادرشاه افشار: 267 مخ.

38. هماغه اثر: 270 مخ. جهانکشی نادرې: تر 300 مخ وروسته.

39. لکهارت: نادرشاه، 164 مخ.

40. دولت نادرشاه افشار: 270 مخ. د محمد کاظم له دویم ټوک، 176 مخ سره دې پرتله شي.

41. لکهارت: نادرشاه، 170 مخ.

42. گنداسنگ: درانی احمدشاه، د علومو اکاډمي چاپ، 1366 ل کال، 24 مخ (د تاریخ حسین شاهي 9-10 مخونه. تاریخ سلطاني: 121 مخ، صولت افغاني: 341 مخ، لکهارت: نادرشاه، 170 مخ، محمد کاظم: دویم ټوک، 178 مخ په حواله).

43. دولت نادرشاه افشار: 270 مخ.

44. میرزا مهدي خان: جهانکشی نادري، 304 ❖ 310 مخونه. محمد کاظم: دویم ټوک، 188 ❖ 189 مخونه.

45. محمد کاظم: نامه عالم آرای نادري، دویم ټوک، 202-208 مخونه.

47. ❖ 46. دولت نادرشاه افشار: 270 مخ.

48. میلیسون: د افغانستان تاریخ، پښتو ژباړه، منشي احمدجان، پېښور چاپ، 1930 م کال، 248 مخ.

49. محمد شفیع تهراني: تاریخ نادرشاه، 34-44 مخونه. لکهارت: 171 مخ.

50. محمد کاظم: نامه عالم آرای نادري، مسکو چاپ، 1966 م کال، درېیم ټوک، 220 مخ.

51. بیان واقع در احوال نادرشاه: عبدالکریم ابن خواجه عاقبت کشمیري، د ډاکټر کي، بي نسیم په سمون، د پنجاب پوهنتون چاپ، لاهور، 1970 م کال، 35 مخ.

52. محمد کاظم: دویم ټوک، 212-213 مخونه.

54. ❖ 53. هماغه اثر: 221-224 مخونه.

55. هماغه اثر: 260 مخ.

56. هماغه اثر: 269 مخ.

درېم څپرکی (د نادر افشار پر ضد د افغانانو پاڅونونه)

-1: د کابل رود په سرچینو (X) کې د پښتنو پاڅونونه:

په 1740م کال د نادر له خوا د هند تر فتحې او بخارا ته تر ورننوتلو وروسته هغه پښتانه چې د کابل رود په سرچینو کې یې ژوند کاوه، د پردیو د چپاو پر ضد رااوچت شول او د پاڅون دا بیرغ د سپینغره په لمن کې د مېشت عاشق خان غلزي له خوا اوچت کړل شو، که څه هم د نادر کینه گرو ځواکونو د طهماسب قليخان جلایر په مشرۍ دا پاڅون وځایه، خو د پاڅون مشرتابه مخکې له دې چې ځان د دښمن په لاس اسیر وويني، په خنجر یې خپل ټټر وواهه او په مېړانه یې مړینه ومنله.

د عاشق خان له پاڅون سره جوخت یوسفزي قوم هم د محمدکاظم په وینا: "څه نا څه د خیبر، پېښور او اټک رود په سواحلو کې مېشتو زهه سوو افغان کورنیو هم پاڅون وکړ، د نادرافشار دربار د پېښو لیکونکي په وینا: [هغوی له پلرونو او نیکونو رانیولې تر اوسه پورې د چا پلوي او اطاعت نه و منلی، پر سینه یې یوازې د فرمانروایۍ او مشرتوب دعوه واکمنه وه]. د نادر ځواکونو د عاشقخان په مشرۍ د پاڅون کوونکو تر ځپلو او لوټلو وروسته پر گندمگ برید وکړ. د هغه ځای واکمن مقربخان خپلې گټې په خطر کې لیدې، د خپلو گټو د ساتنې او د دښمن د خوښۍ په موخه یې دښمن ته خبر ورکړ، چې د یوسفزيو د پاڅون مشر محمدعلي خان دی او پاڅون کوونکي قومونه د اټک رود په ښي (راسته) ساحل (نوبار) کې استوگن دي.

د نادر د ځواکونو مشر د خیبر واکمن مقربخان موظف کړ چې خپل قومونه وپالي، خواره او وابښه ورته برابر کړي او خپله دی د خپلو ځواکونو په ملتیا د محمدعلي خان د ځپلو لپاره دوی ته لار وښيي.

په لنډه موده کې پر اټک رود، پول وټرل شو او د نادر ځواکونه ورباندې واوښتل. محمدعليخان د دښمن د شړلو لپاره د خپل پلرني ټاټوبي له جنگیالیو قومونو څخه څلوېښت زره تنه برابر کړل او په شپږدره نومي ځای کې د ښکېلو غاړو ترمنځ درې خونړۍ جگړې ونښتې، خو دښمن کوم مهم بری ترلاسه نه کړ، محمدعليخان چې خپله یې هم په جگړو کې گډون درلود، پر اوږه ټپي شو او څه موده یې له جگړې لاس واخیست).2(

خو د نادر ځواکونه به هر وخت د پاڅون کوونکو قبیلو له بریدونو سره مخامخېدل او تلفات به ور رسېدل، دښمن شاتگ ته اړ شو او غوښتل یې کابل ته ستون شي، خو جنگیالیو لاره ورباندې بنده کړې وه، طهماسب قليخان اړ شو، پوځ په یوه خرابه کلا کې پټ کړي او تر هغه مهاله تم شي. چې د ستنېدو خوندي لار پیدا کړي. نو خپل ځینې پوځیان یې د اټک د شا و خوا سیمو پر لوتونې او چپاو مامور کړل. هغوی هم په وحشتناکو وژنو او ترور سره د خلکو ډېر مالونه، غنیمتونه او اسیران خپل استوگنځي ته راوړل. په اسیرانو کې یو تن حاضر شو چې طهماسب ته د "میان برشبانه" لار چې په شنه دره کې د یوسفزيو د یوه گڼ او لس زره کسيز کورني قوم له منځه تېرېده، وښيي، ددې

اسیر سړي د خیانت له کبله دښمنو پوځونو د شپې په پټه درې ته ودانگل او د لمرختو پر وخت یې پر کوچیو یوسفزیو یرغل وکړ.

دا کوچیان چې جگړې ته یې تیاری نه درلود، وارخطا شول، ځینې یې وتښتېدل او ډېر نور یې ووژل شول. د محمدکاظم په وینا: طهماسب قلیخان د هغو بېگناوو خلکو عامه وژنه اعلان کړه او یرغلگرو تر مازیگره له شلو زرو تنو زیات ماشومان، ښځې، سپینږيري او ځوانان له تېغه تېر کړل او دښمن ته ډېر مالونه او غنیمتونه هم په لاس ورغلل).3(

دا بری د دښمنانو د بېباکۍ سبب شو، ځینې پوځیان هماغه شپه د یوه بل اسیر په لارښوونه له غره څخه واوښتل او د غره تر شا یې پر غرمېشتو یوسفزیو چې پنځه ۴ شپږ زره تنه کېدل یرغل وکړ او له دوی سره یې هم د مخکېنۍ ورځې چلند وکړ، د عالم ارای نادري د لیکوال محمدکاظم په وینا: د غرمېشتو خلکو مالونه اوښته تالا او "د هغه قوم ډېر بارونه، مالونه او خېمې لوټ شوې).4(

د یوسفزیو د پاڅون لمن پراخه وه او طهماسب قلیخان نه شول کولای په لنډه موده کې ټول پاڅون وځپي، نو له ناچارۍ څخه یې نادرشاه ته چې د داغستان د فتحې لپاره جگړې ته روان و، لیک ولېږه او په هغه کې یې اشاره کړې وه چې: "د اټک ټولو افغان قومونو مخالفت ته ملا تړلې او له دې شرارت څخه لاس نه اخلي).5(

نادر د پاڅون د ځپلو لپاره له اذربایجان څخه د امیراصلان قرخلو په مشرۍ یو مرستندوی پوځ وروولېږه، چې د فارس او بلوچستان له لارې کابل ته ننوځي او د پاتې نور پوځ په ملتیا پر پاڅون کونکو برید وکړي.

ځکه په 1743 ۱155 هـ کال د نادر له کینه گرو ځواکونو سره د اذربایجان د امیراصلان قرخلو هوسا پوځونه هم د اټک د شا و خوا مېشتو قومونو د ځپلو لپاره روان شول، امیراصلان د هماغه کال په حرم میاشت کې د نادر د لښکر له نورو خانانو لکه: فتح علیخان کیاني، مظفرعلیخان، توکل خان بیات، نظر علي بېگ سره کوهاټ ته ننوتل، د کوهاټ د پاڅون کونکو مشران محبتخان او سردار خان یوسفزي وو. دښمن ځواکونو محبتخان ته یو لیک ولیکه، چې له جگړې پرته تسلیم شي. محبتخان په ظاهره تسلیمي او د سردارخان یوسفزي اطاعت څرگند کړ، دښمن پوځونه هم د سردارخان سیمې ته ننوتل، خو تر ننوتو وړاندې یې پر لاره پرته سیمې وړانې او لوټ کړې.

محمدکاظم لیکي: "پرنات" نومې سیمه بشپړه لوټ کړل شوه او دښمن (نادر پوځ) ته 200 ۳00 زره پسونه، خړه، اسونه او اوښان له نورو اسیرانو او گڼ شمېر نورو غنیمتونو سره لاسته ورغلل).6(

کله چې طهماسب قلیخان د سردارخان کلا نیم فرسخۍ ته ورسېد، نو سردارخان یې د لیک له لارې له قید و شرط پرته اطاعت ته راوباله، سردارخان ځواب ورکړ: "د ایران پاچا نادر هم دې سیمې ته راغلی و، خو له کومې لاسته راوړنې پرته بهرته ستون شو، ته د هغه د درگاه یو ټیټ نوکر یې، هرڅه دې چې له لاسه کېږي کوه یې).7(

دا ځواب د طهماسب پر سر د سوک یو گوزار و، خپل څه پوځ یې پر سردارخان کلا برید ته چمتو کړ، خو نه پوهېده د خپل پوځ پر کومې ډلې مخکې د برید امر وکړي.

باید یادونه وشي چې محبتخان او عصمت الله خان له خپلو ځواکونو سره له بلې لارې سردارخان کلا ته ځانونه رسولي وو او جگړې ته چمتو شوي وو.

لومړنی سرلښکر چې پر سردارخان کلا باندې برید ته چمتو شوی و، کلا ته تر رسېدو مخکې پر ځمکه راوپرځول شو. سردارخان کلا په بېساري مقاومت له ځانه دفاع کوله، خو د غاړو ځواکونه د پرتلې نه وو، د دښمن توپونو او خمپارو د پاڅون کوونکو د پرځولو او د کلا د وړانولو لپاره په ډېره توندۍ فعالیت کاوه، په وروستیو ورځو کې د نادر ازمویل شویو او جگړوځپلو پوځونو په یو هراړخیز برید کې د درنو تلفاتو په منلو د کلا یو برج چې تر نورو برجونو ځواکمن و، ونيو. دښمن کلا ونيوله، خو د کلا اوسېدونکو په ډېره زړورتیا تر وروستي بریده له ځانه دفاع کوله، دښمنانو چې د کلا په نیولو کې یې بېساري تلفات لیدلي وو، د ښرمېنانو په شان د کلا پر اوسېدونکو وروډانگل، د ښځو، ماشومانو، سړو او آن سپیو او نورو څارویو له وژنې څخه یې ډډه ونه کړه.

د عالم آرای نادري د لیکوال په وینا: "میراصلان د هغې کلا ښځې، سړي له الوتونکو او نورو حیواناتو سره له تېرو تورو تېر کړل او له سهاره یې تر مازیگره داسې عامه وژنه وکړه، چې د سړو او حیواناتو په گډون په کلا کې هېڅوک ژوندی پاتې نه شول، بله ورځ یې ټوله کلا ولټوله او د هغې ټول څیزونه یې چې له شماره وتلي وو د ځان کړل." 8) د پاڅون مشران هم د نورو پاڅون کوونکو په شان د مرگ تر حده وجنگېدل او د مېړانې مرگ یې د اسارت تر ژوند غوره وباله.

د نادر ځواکونو په کوهات کې د محبتخان، سردارخان او عصمت الله خان یوسفزي په مشرۍ د پاڅون تر ځپلو وروسته د هغه پاڅون کرارولو ته روان شو، چې د (شاه بزرگخان) په مشرۍ روان و. د محمدکاظم په وینا: د شاه بزرگخان په مشرۍ د یوسفزيو ددې لوی پاڅون د گډونوالو شمېر څلوېښتو زرو تنو ته رسېده.

د دواړو غاړو ترمنځ سختې جگړې ونښتې، خو ددښمن جگړه ییز مهارت، توپخانې او نورې وسلې د قومي جنگیالیو تر وسلو ښې وې، دېوالي (حصاري) جگړې پیل شوې، شاه بزرگخان کلا هم د کوهات د سردارخان کلا پر برخلیک اخته شوه، خو مخکې له دې چې د کلا اوسېدونکي د دښمن له خوا ووژل شي، شاه بزرگ تسلیم شو او دښمن ته یې (دوه لکه تومانې چې هر لک یې سل زره تومانې دي). جریمه ورکړه او له خپلو ملکي خلکو څخه یې سل زره تومانې راټول کړل او د نادر پوځ مشرانو ته یې ورکړل. په دې توگه یې نه یوازې ځان او نور ملکي کسان له وژنې وژغورل، بلکې د سیمې مشري او حکومت یې هم ترلاسه کړ. 9)

وروسته له دې چې نادر پوځ د دېره غازيخان او دېره اسماعيلخان شنو درو ته روان شو، د هغو سيمو مشرانو هم تسليمي غوره وگڼله او له مړينې يې ځانونه خلاص کړل.

محمد کاظم، د دېره اسماعيلخان او دېره غازيخان په ستاينه کې وايي:

ددې درو ترمنځ ورشوگانې وې، چې د پاچايانو د ودانيو فضا او د ارم گلبن ته ورته وې، په هغه شنه سيمه کې حيرانوونکي مرغان ډېر وو، خو په هره برخه کې يې تاووس مرغه ډېر ليدل کېده، څو ورځې يې په هغو ورشوگانو کې تېرې کړې او له هغه ځايه بيا غازيخان او اسماعيلخان دېرو ته ننوتل او د هغو سيمو سرشته يې پياوړې کړه. (10)

-2: د بلخ، اندخوی او بدخشان پاڅونونه:

د 1153 هـ کال د جمادي الاول په اوومه نېټه نادر پوځونه د رضا قلي ميرزا تر مشرۍ لاندې د ماروچاق، چيکچکتو او اندخوی له لارې بلخ ته روان شول او د هغه ښار يو فرسخۍ (قوشخانې) ته ورسېد او نيازخان قوش بېگي يې د بلخ د والي په توگه وټاکه او د خان په لقب يې سرلوری کړ. (11)

يو کال وروسته د 1742م (1154 هـ. ق) کال په مني کې په بلخ او اندخوی کې د يوه نوموړي (گمنام) سړي په مشرۍ چې په ظاهره يې د ملنگانو جامې وې، يو بل پراخ پاڅون پيل شو.

د محمدکاظم په وينا " دې سړي د امامت، معجزې او کراماتو دعوه کوله، په لنډه موده کې يې د بلخ او اندخوی په ترکانو او تاجکانو کې ډېر پلويان پيدا کړل او خپل يو پلوی عصمت الله ازبک يې د افشاري پوځيانو پرضد وهڅاوه، عصمت الله خان ازبک هم ډېر ژر پنځوس شپېته زره قبيچاق، د بلخ او سرپول خلك راټول کړل او د بلخ پر حاکم يې ورودانگل.

د بلخ حاکم (نيازخان) هڅه وکړه دا پاڅون وځپي، خو پوځ يې مات شو او په دې توگه پاڅون نوره پراختيا هم ومونده. له نادري پوځ څخه کرکه دومره ډېره وه چې پاڅون کوونکو به د شاه کارکوونکي، قزلباش او يا هم هغه خراساني خلك چې د حاکم دفاع به يې کوله، نيول او وژل به يې. د بلخ حاکم د ارگ د کلا دروازه په ځان پسې وتړله او د نادر مرستو ته په تمه کښېناست، د نادر ځواکونه له پاموړ توپخانې سره بلخ ښار ته راننوتل او د پاڅون کوونکو پر وژنې او ماتونې يې لاس پورې کړ.

عصمت الله خان ازبک په يوه جگړه کې ووژل شو او د هغه تر مړينې وروسته، دروېشخان او د پاڅون کوونکو نور مشران ونيول شول او ووژل شول. (12)

خپلواکۍ غوښتونکي غورځنگ په وینو کې ډوب شو. محمدکاظم په تاریخ عالم آرای نادري کې وایي: د نادر يرغلگرو ځواکونو تر بلخ ښار دباندي د بلخ او سنچارک د قباقيو قبیلو د مړو له سرونو داسې منار جوړ کړ، چې په رښتیا هم ډېر وپروونکی و. نادر د کوچیو قباقيو قبیلو تر لوتونې وروسته د سانچارک طایفې د (6500) تنو مړو له سرونو یو کله منار جوړ کړ.

د محمدکاظم په وینا: "د سرونو د دې منار لوړوالی پنځلس گزه او سور (عرض) یې اووه گزه وو، چې په هره دوره کې یې (څگرنگه چې خپله محمدکاظم شمېرلي) د انسانانو یو سل او اتیا سرونه اوډل شوي وو" 13

د نادر په غوښتنه ټولوژنو په خلکو کې، د اطاعت پر ځای دښمنانه کرکه، غوسه او یووالی وروژه.

ډېره موده نه وه اوښتې چې په (1745) م کال په بلخ کې یو بل پاڅون پیل شو، چې د بلخ د والي ورور مشتاق بېگ یې مشري کوله، د بدخشان حاکم میرزانباتخان او ارال میرزاقلخان ازبک هم ورسره یو شوي وو، د نادر پوځونو د سیمې د فیوډالانو په مرسته دا پاڅون وځایه. 14

باید ووايو چې د پاڅونونو کمزوري ډلبندی، د یوه داسې مشر نشتوالي چې د خلکو پر گټه په پرله پسې ډول مبارزه وکړي، په پاڅونونو کې کورنیو تضادونو او د فیوډالانو خیانتونو ټولو په گډه مخکې له مخکې ددې پاڅونونو برخليک ټاکه.

په دې توگه، د بلخ پاڅون د ماتې لوی لامل د دښمن له خوا د مشاق بېگ په تمه کول، د بدخشان او خان ارال د پاڅون کوونکو ترمنځ د وړ ارتباط نشت، د کندوز د فیوډالانو مخالفتونو د بدخشان او ارال له فیوډالانو سره د هزاره خان ازبک مخالفت، د شاه ځواکونو ته د پاڅون کوونکو د لوړ قشر تسلیمېدنې او یو کېدنې د پاڅون خپل گرېندي کړل، څگرنگه چې مخکې مو یادونه وکړه، ددغو پاڅونونو لوی علت، د فیوډالانو د گټه اوچتونې تشدد او له خلکو څخه په زوره د مالیاتو اخیستل وو، چې په زوره ورڅخه اخیستل کېدل. له پاڅونونو څخه د خلکو موخه د شاه د ظلمونو او د مالیاتي ستم کموالی و، په داسې حال کې چې په کرگري پاڅونونو کې د ځینو فیوډالانو گډون، د نادرشاه له ځمکني سیاست څخه د دوی د نارضايتي او د دوی د سیاسي نفوذ او اقتصادي وضعې د ښه کولو څرگندوی و. څگرنگه چې په پاڅون کې د دې دوو متضادو ډلو هدفونو توپیر درلود، نو د پاڅون لوړ مشر چې د دود په څېر به یې د پاڅون مشري پرغاړه لرله، له پاڅون کوونکو سره خیانت کاوه، یا به یې له شاه، یا د هغه له استازو سره جوړ جاري کاوه.

نادر به د پاڅون کوونکو د لا خپلو لپاره د پاڅون تر خپلو وروسته د پاڅون کوونکو پر سیمو ډېر مالیات وضعه کول.

لکه په 1746م (1159هـ. ق) کال چې يې د بلخ او اندخوی پر خلکو ملاماتوونکي ماليات وټاکل. د محمدکاظم (د درېيم ټوک 368 مخ) په وينا: "څگرنگه چې د واکمن سوچ او خيال له ايرانيانو واوښت او لوټونې او وژنې يې پيل کړې، نو د (بلخ او جوزجان) پر اويماق قوم يې دوه زره وټاکل."

"د بلخ او اندخوی اوسېدونکو خپل ټول مالونه خرڅ کړل، يو سل او اويا زره (د شپږو سوو او پنځوسو زرو تېرېزي تومانو اندول) يې دربار ته وسپاره، څگرنگه چې نور يې يو دينار هم نه درلود، چې د نادر دربار ته يې ولېږي، نو اړ شول چې ليريو غرونو ته وتښتي او د نادر د پوځونو له شره خپل ماشومان خوندي کړي" (15)

په 1160هـ 1747م کال بيا هم د بلخ، جوزجان او کندوز خلکو پاڅون وکړ او د شاه پرضد اوچت شول، ددې پاڅون مشران موسی خواجه ازبک، د کندوز پخوانی حاکم هزاره خان ازبک او استانقل قبچاق وو. هغوی بلخ ونيو او د نادر پوځ يې درې وړې کړ.

بهبودخان د نادر د درباري پېښولیکونکي محمدکاظم په ملگرتيا له ماورالنهرڅخه له يو پوځ سره د پاڅون د خپلو لپاره مامور شو. خو له ماتې پرته يې بل څه ونه موندل. د بلخ پنځه لس زرو ترکانو او تاجکانو په ټينگه دفاع وکړه او دښمن يې ښار ته پرې نه ښود. بهبودخان له ناچارۍ ميمنې او بادغيس ته مخه کړه. د موسی خواجه ازبک پنځه لس زره کسيز پوځ، دښمن تر سر پول پورې وڅاره او تر هغه وروسته قبچاقو او د ترکمن ايرساري قومونو د دښمن څارنه پر غاړه واخيسته او بهبودخان يې د درنو تلفاتو په ورکولو سره د اندخوی له پولو څخه وڅارنه کړه. (16)

-:3د هرات، بادغيس او غور پاڅونونه:

د عالم آرای نادري ليکوال کاږي: "د خزانې د مامورينو له خوا د خلکو سپکاوی او له هغوی سره توند چلند ددې سيمې د بېلابېلو قومونو د پاڅون لامل شو. لومړی شاديخان جمشېدي له خپلو شپږو زرو کسانو سره د بلخ او اندخوی پر واکمن وروډانگل او وروسته په هماغه کال کې 1159هـ دروېش عليخان هزاره د بادغيس، هرات، غور، اندخوی، چار او اويماقو قومونو له دېرشو زرو تنو سره پر پاڅون لاس پورې کړ او د بلخ والي گدايخان او مهديخان دېوان بېگي ته يې وليکل: "پر دې مهال پاچا د خلکو په مالي ځورونې عادت شوی، ډېر ايرانيان ورڅخه خواږدي شوي، هغه دواړه بايد له موږ سره هملاسي او يو شي". والي او مهديخان د هغه د کسانو پزې او غوږونه پرې کړل او ور وې لېږل. دروېش عليخان د گدايخان د سپکاوي ته په پام سره، له دېرشو زرو اويماق کسانو سره بلخ ته ننوت او لس ورځې يې د ښار ټول چاپېر دېوالونه په محاصره کې وساتل او د ټولو ډلو مالونه، اسباب او نور توکي يې تالا او خلک يې ووژل". (17)

دروېش عليخان به چې په دې بريد کې هرځای د شاه يا نادر د پلويانو کوم سړی يا کارکوونکی وليد، نو واژه يا به يې اسير اوه او مالونه به يې ورڅخه اخيستل. دا پاڅون دومره اوږد شو چې د بلخ والي د پاڅون کوونکو د ځپلو له کبله ځان کمزوری وليد او د نادر دربار ته په شکايت کولو اړ شو. نادرشاه هم محمدرضاخان قرخلو ته چې د سيستان د پاڅون کوونکو تر ځپلو وروسته نوی هرات ته راغلی و، د جمشېدي، چار او اويماقو قومونو د پاڅون د ځپلو دنده ورکړه، محمدرضاخان چې ځان يې د پاڅون کوونکو په وړاندې کمزوری او د ناکامۍ په صورت کې د نادر له سپکاوي سره مخامخ لیده، نو له ناچارۍ د هرات د چار او اويماقو قومونو له پاڅون سره يو شو).18

نادر د خپل حکومت په وروستيو کلونو کې د خپلې واکمنۍ د بېلابېلو سيمو د مېشتو خلکو د پرله پسې پاڅونونو له کبله خپل اعصاب له لاسه ورکړي وو، نو د خپل دولت ټينګښت ته يې يوه لار لیده، چې هغه ډله ييزې وژنې، د يادگاري کله منارونو جوړول او د هغه د فيوډالي دولت ظلمونه وو.

ميرزا مهدي او محمدکاظم يادونه کوي چې نادرشاه په 1747م کال، کله چې له اصفهانه خراسان ته راستنېده، نو په خپل هر ښار، کلي او کرونده کې به يې د مړو انسانانو له سرونو يادگاري منارونه جوړول، چې د سيمو د مېشتو خلکو په زړونو کې وېره رامنځته کړي).19

د 1749م کال په اوږدو او د 1747 دا په لومړۍ نيمايي کې په منځنۍ اسيا کې د نادر واکمني د خلکو له سخت جوش او خروښ څخه ډکه وه او په قزاقو، ازبکو او قزاقلپاقو خلکو کې د ازادۍ لپاره پاڅون جوړ شو، چې دوی هم په ډېره بهرمنۍ سره وځپل شول. هغو وژنو، لوټونو او ورانيو چې د پاڅون له ځپلو سره به ملې وې، د پاڅون کوونکو سيمو پر اقتصادي وضعې ډېرې بدې اغېزې ښندلې. پاڅون ځپونکو به کرنې او نورو توليدي واحدونو ته سخت زيانونه اړول چې څو نور کلونه به هم د رغېدو نه وو، په دې توګه به توليدي او کرنيز واحدونه د شاه او سيمه ييزو فيوډالانو د سختو مالياتي فشارونو له کبله ډېر کمزوري کېدل او خلک دېته اړ کېدل چې د مالياتو ورکولو لپاره خپل کورونه وپلوري. ځکه، مالياتو اخيستونکو به د نادر په لاسونو پاتې ماليات (تر وروستي ديناره) په زور او شکنجو اخيستل. که چېرې به داسې نه کېدل، نو په هماغه انډول به ماليات د خزاني له کارکوونکو څخه اخيستل کېدل).20

د اتلسمې پېړۍ په پنځمه لسيزه کې د فيوډالي ګټو اوچتونو بېشمېره تشدد، د نادر دولت د سختې اقتصادي پاشلتيا کندنې ته ورټېل واهه او د فيوډالي طبقې د سختو طبقاتي او کورنيو تضادونو لامل شو.

-4: د سيستان پاڅون:

د نادر د فيودالي دولت د ظلمونو پرضد تر ټولو لوی پاڅون د 1746 څخه 1747 م (1159-1160 هـ) کلونو په بهير کې د سيستان پاڅون و، چې د 1746 م کال د دوبي په لومړيو کې پيل شو.

ددې پاڅون لامل هم د درنو مالياتو اخيستل وو. د مللک محمود سيستاني زوی فتح عليخان کياني د پاڅون مشري پر غاړه لرله. فتح عليخان چې د کندهار، کابل، خيبر درې او هندوستان په فتحو کې يې د نادر پر گټه ستر خدمتونه کړي وو، له هندوستانه په راستنېدو د سيستان پر مشرۍ وټاکل شو.

فتح عليخان د 1158 هـ. [د 1745/1746 م کال په ژمي کې] د نادر له خوا يو ليک ترلاسه کړ چې نادر د هغه په ترڅ کې ورڅخه ډېر ماليات غوښتي وو.

فتح عليخان د مالياتو اخيستونکو په واسطه پر خلکو زور راوړ، چې دا شمېر پوره کړي. خو دا شمېر د هغه انډول پروړاندې چې شاه غوښتی و، ډېر لږ و، په دې ترڅ کې سلطنتي مالياتو اخيستونکو نادر ته گزارش ورکړ چې فتح عليخان په لوی لاس ډېر ماليات نه راټولول. (21)

حال دا چې خپله مالياتو اخيستونکو ډېره برخه ماليات چې په بېلابېلو ډولونو يې له خلکو راټول کړي وو، خپلو جېبونو ته اچولي وو. نادر په دې خبرې تر پوهېدو وروسته امر وکړ چې ماليات اخيستونکي دې اعدام کړل شي او تر هغه وروسته يې سيستان ته نوي کارکوونکي ولېږل او هغوی ته يې لارښوونه وکړه چې يوځل بيا د يو مليونو تومانو په شا و خوا کې له خلکو ماليات راټول کړي. فتح عليخان ته يې هم گواښ وکړ چې په مالياتو ټولونه کې ډېره هڅه وکړي او له مالياتو سره مل دربار ته راشي. فتح عليخان او د سيستان خلکو چې وليدل د دومره مالياتو ورکولو توان نه لري، نو پر پاڅون يې لاس پورې کړ. (22)

په پيل کې (له ټولو پوږونو) شلو زرو تنو په پاڅون کې گډون وکړ (23). د سيستان پر خلکو سربېره ډېر بلوڅان هم له پاڅون کوونکو سره مل شول، په دې بهير کې اورېدل کېدل چې د کندهار او کابل خلک هم د پاڅون خيال لري، اوضاع په پيل کې د پاڅون کوونکو له غوښتنو سره سمه مخکې تلله او فتح عليخان د نادر يو کاروان چې له هندوستان څخه راته لوټ کړ او تر هغه وروسته يې پر (بم) يو بريمن بريد وکړ او ويې نيوه. فتح عليخان ددې بري او پاڅون کوونکو د زياتوالي له کبله چې ورسره يو کېدل، په دې سوچ کې شو، چې ځان د سيستان د خپلواک حاکم په توگه اعلان کړي. (24)

نو خپل ليکونه يې فراه، فيروزکوه او نورو گاونډيو سيمو ته ولېږل او هغوی يې له مالياتو اخيستونکو څخه سرغړونې ته راوبلل. (25)

هغه دېرش کسيز پوځ چې د نادر له خوا د پاڅون کوونکو د خپلو لپاره لېږل شوی و، د پاڅون کوونکو له خوا دېرې وړې شو، د پاڅون توندوالي نادر دېته اړ وېست چې سيستان ته نوي ځواکونه ولېږي. د 1746م کال په مني (خزان) کې محمدرضاخان د نادر د پوځ په ملتيا پاڅون کوونکو ته سخته ماتې ورکړه او فتح عليخان يې هم په اسارت ونيو). 26)

د نادر د دربار پېښليکوال محمدکاظم د پاڅون کوونکو ماتې د فتح عليخان او د پاڅون کوونکو د يو بل ځواکمن او زړور مشر ميرسيف الدين ترمنځ د نظر اختلاف گڼي، چې اخر په پاڅون کې د دواړو رقيبو مشرانو پر مړينې پايته ورسېد. هغه ليکي: تر هغه مهاله چې د جگړو بری د پاڅون کوونکو و، فتح عليخان له خپلې يوې ډلې سره د فراه په ډگر کې له جگړې لاس واخيست او سيستان ته روان شو.

ميرسيف الدين په داسې حال کې چې د پاڅون کوونکو ځواک کمزوری شوی و، د نادر له ځواکونو سره خپلې مبارزې ته دوام ورکړ او په دې توگه د جگړې په ډگر کې په مېړانه ومړ. پاڅون کوونکو چې خپل مشر يې له لاسه ورکړی و، له مقاومت لاس واخيست او سره بېل شول.

دې پېښې د نادر ځواکونو ته وخت ورکړ چې نامنظمو پاڅون کوونکو ته سخت گوزارونه ورکړي او فتح عليخان ونيسي). 27)

فتح عليخان د 1746م کال په اکتوبر مياشت کې نادر ته ولېږل شو او د نادر په امر يې سترگې وايستل شوې). 28)

خو پر پاڅون کوونکو د محمدرضا بری بشپړ شوی نه و، ځکه ډېر هغه بلوڅ او سيستاني پاڅون کوونکي چې ژوندي پاتې وو، د فتح عليخان د يوه فرمان ورکوونکي ميرکوچک تر مشرۍ لاندې راغلل او ميرکوچک هم هغوی د (خواجه غره) کوه خواجه، لرغونې گارې "درز" پر لوري چې يوه پياوړې گاره او د هامون د لويديځ د پای په لور په څوکه کې وه، وبلل). 29)

نادر سم له لاسه خپل وراره علي قليخان او طهماسب خان جلاير ته د پاڅون کوونکو او تر ټولو لومړی د ميرکوچک د خپلو دنده ورکړه.

خو د خلکو خپل او اېلول ناشونی کار و، هغو خلکو چې د ملاماتوونکو باجونو او خراجونو له کبله نېستمن شوي وو، د نادر د لېږل شويو پوځونو پرضد سخت مقاومت وکړ. پاڅون کوونکو اعلان وکړ چې د شاه د پوځونو په واسطه تر نيول کېدو مړينې ته ترجيح ورکوي.

د شاه د پوځونو په رانژدې کېدو سره خلکو خپل خواږه او نور توکي په خاورو کې پټول او خپله هم د خواجه نومي غره په لويو گارو يا نيزارونو کې پټېدل.

په دې توگه به پاڅون نوره پراختيا او ځواک هم موند. 30)

محمد کاظم لیکي: کله چې علي قليخان د پاڅون د خپلو لپاره سيستان ته راغی، نو د ورانۍ له وحشتناکې منظرې، تشو کلیو او خالي ښار سره مخامخ شو. 31)

هماغه مهال هره ورځ د نادر د وژنو، بهرحميو او وحشتناکو هڅو خبرونه اورېدل کېدل، د ځينو افشاري خانانو او د شاه د ځينو خپلوانو لکه: (امام قليخان، محمدعليخان، قاسمخان افشار او نورو) د پندولو او وژلو خبرونه هم اورېدل کېدل. 32)

د (دولت نادر شاه افشار) کتاب لیکوالان ادعا لري چې د سيستان ځينو اوسېدونکو له پاڅون کوونکو سره خیانت وکړ، له علي قليخان سره يې د زرو تنو پاڅون کوونکو د نيولو او د بري گټلو په برخه کې مرسته وکړه. خو په وروستيو ټولو جگړو کې د علي قليخان پوځونو ماتې وخوړه او ځينې پوځيان يې د پاڅون کوونکو خوا ته وتښتېدل. 33)

پر همدې مهال خبر راغی چې نادرشاه د علي قليخان د ورور ابراهيمخان ټول مالونه لېږدولي او امر يې کړی چې علي قليخان دې د ماتې په بدل کې سل زره تومانه او طهماسب قليخان جلایر دې هم د شاه خزانې ته پنځوس زره تومانه ورکړي.

علي قليخان ددې فرمان تر موندو وروسته پوهېده، چې د پاڅون خپل او د سيستان له خلکو په دې کچ د مالياتو اخیستنه یو ناشونی کار دی، نو له دې کبله له پاڅون کوونکو سره یو شو. ډېرو خلکو چې د شاه د پوځونو او د مالياتو اخیستونکو له وېرې غرونو، نيزارونو او سمڅو ته پناه وړې وه، بېرته خپلو پخوانيو استوگنځيو ته راستانه شول. 34)

خو طهماسب خان، سره له دې چې د پنځوسو زرو تومانو مالياتو (جریمې) په ورکولو موظف شوی و، بیا هم نادر ته وفادار پاتې شو او په دې هڅه کې شو چې علي قليخان د سيستان له پاڅون کوونکو سره له يووالي راوگرځوي، څرنگرنگه چې علي قليخان د هغه له لارښوونې سرغړونه وکړه، نو طهماسب هم د هغه په اړه د نادر له خوا د اعدام صادر شوی فرمان وروښود. علي قليخان هم طهماسب ته د نادر په لاسليک د وژلو فرمان وښود، که څه هم طهماسب د دې فرمان په کتو یو څه اغېزمن (متأثر) شو، خو بیا هم نادر ته وفادار ملگری پاتې شو.

د نادر پرضد د علي قليخان لومړنی اقدام دا و چې له خپل ځواکمن حریف ميرکوکچک سره يې روغه وکړه او د نادر پرضد هغې وېرې چې د نادر له لوري هره خوا خپره شوې وه، د سيستان، بلوچستان، هرات، بادغيس، بلخ، اندخوی، ننگرهار، کابل او نورو سيمو قومونه پاڅون او ښوگرښ ته وهڅول. 35)

کله چې په خراسان کې د علي قليخان د پاڅون خبر خپور شو، نو د هرځای د استازو او فيودالانو لیکونه ورته سيستان ته راتلل او د هغه له پاڅون سره يې د يووالي چمتووالی ښوده، علي قليخان ورو ډ ۱۱۶۰ هـ کال د ربيع الثاني په ۱۵ مه له ډېرو نيولو په سوچ کې شو، علي قليخان د (۱۷۴۷) م کال د اپرېل په شپږمه [۱۱۶۰ هـ کال د ربيع الثاني په ۱۵ مه] له ډېرو

خواکونو سره له سيستانه هرات ته راغی. د هغه ځای ډېر قبایلي مشران ورته راغلل او خپل ملاتړ او د مرستو ژمنې يې ورته اعلان کړې، دلته طهماسب خان يو ځل بيا هڅه وکړه چې د نادر پرضد علي قليخان له هر اقدامه راوگرځوي. خو علي قليخان نه يوازې د هغه لارښوونو ته غوږ ونه نيوه، بلکې هغه ته يې زهر ورکړل او ويې واژه. 36)

د روسيې سفير شازاده م.م گليتسين د 1747م کال د اپرېل په 13 مه نېټه له رشت ايالت څخه گزارش ورکړ چې: "د ايرانيانو د بې کچې خوارۍ له کبله نوموړي پاڅونونه هرځای خپاره شوي، چې وجه يې د شاه بېسارې لوتونې او ستم دی، ټول ايران له حتمي زوال سره مخ دی، لکه څنگه چې خپله ايرانيان په يوه خوله او غوڅ ډول وايي: په ايران کې يوازې خراسان ايالت تر نورو يوڅه هوسا دی، خو اوس هغه ځای هم له داسې وضعې سره مخامخ دی، چې يووخت يې د سيستان د پاڅون په بهير کې ونه شول کولای د شاه پوځيانو ته ډوډۍ ورکړي؛ نور ولايتونه هم د پلازمېنې په گډون له ورانۍ سره مخ دي، هغه کلي چې له روسيې هېواد څخه يې نيولي، لکه څنگه چې ما په خپل سفر کې وليدل ټول وران شوي، يو سم کلی هم نه پيدا کېږي. ټول اوسېدونکي يې تبېنېدلي دي؟" خو د سيستان په اړه ټول وايي چې خلک يې ډېر ځواکمن شوي دي، ځکه که هغوی دومره خطرناک نه وای، شاه به هم دومره کارونه شا ته نه غورځول. د شاه د ځواکونو په اړه هم په زغرده ويل کېږي، چې ډېر خلک يې تر پخوا ساړه شوي او له بېلابېلو وحشتونو څخه سترې شوي دي او هر وخت پر تبېنېته لاس پورې کوي. 37)

د سيستان پاڅونونه په سيستان پورې محدود پاتې نه شول، کرمان ښار هم د خپلو کليو په گډون د سيستان په پلوي د 1746م کال په دويمې کې له اطاعت څخه سرغړونه وکړه او د روسي کونسل (باکونين) په وينا: "د هغه ځای مشران او فرمان ورکوونکي شاه ته نه ورځي او اعلان يې کړی چې شاه ته له خدمت کولو خوشحاله دي، خو د حساب لپاره به شاه ته ورته شي. ځکه هرڅوک چې ورشي سترگې يې اېستل کېږي او ړندوي يې؟"

دوی هم دا غوره گڼي چې په کرمان کې پاتې شي، په عزت سره مړه شي، خو د شاه په دربار کې شکنجه، ړانده يا خفه نه شي. 38)

د نادرشاه طبيب "بازين" په کرمان کې يو هرم وليد چې له پرې کړو سرونو جوړ شوی و، د (دولت نادرشاه افشار) ليکوالانو د هغه مهال يو رښتینی گزارش نقل کړی: "د مارچ په څوارلسمه په کرمان کې دېرش تنه او په هغوی کې څلور خانان، درې سلطانه او يو چاوشباشي ووژل شول او دوولس تنه هم له سترگو محروم شول.

دا کار هره ورځ له استثناء پرته تکرارېږي. هغه پر هېچا، هېڅ مقام آن خپلو پوځيانو هم رحم نه کوي، بلکې له ټولو سره همدغه چلند کوي، په کرمان کې د څلورو خښتو په اندازه د سپينږيرو له سرونو يو منار جوړ شوی، ځکه چې د سرونو وېښتان يې سپين دي؟ هره ورځ د خلکو سترگې اېستل کېږي او خلک وژل کېږي. 39)

په دې توگه نادر غوښتل د بېشمېرو وژنو او د پاڅون کوونکو په سيمو کې د سرونو د منارونو په جوړولو، پر سلو برخو وېشل شوي هېواد کې چې له اقتصادي زوال سره هم مخامخ و، خپل حاکميت وساتي.

د فيودالي ستم پرضد د استثمار شويو کسانو مبارزې چې ځينې به د کروندگرو په ځواکمنو پاڅونونو او ځينې به د ښار په نېستمونو کې منعکسېدلې، په رښتيا چې د نادر د فيودالي استبداد له منځه وړلو ته د اصلي هڅو رښتينی لامل و.

د اتلسمې ميلادي پېړۍ په پنځمه لسيزه کې د نادرشاه ټوله واکمني د فيودالي بېلتونپالو او آزادپالو د پاڅونونو او ښورښونو په اور سوځېده، دا پاڅونونه په افغانستان، منځنۍ اسيا او ارمنستان پورې محدود نه وو. بلکې د ايران په ټولو ايالتونو لکه کرمان، فارس، اصفهان، شېراز، گېلان، خوی او نورو کې د استبداد او د نادري سياست ضد پاڅونونه چې د مالياتي ستم پر خلاف او له کروندگرو د ناسمې گټې اخيستنې له کبله وو، ورځ په ورځ زياتېدل؛ اخر د خلکو پرله پسې سرغړونو او پاڅونونو د نادر دولت له زوال او سقوط سره مخامخ کړ. څگرنگه چې کله نادر د سيستان او خېوشان (قوچاق) د پاڅونونو د خپلو لپاره روان و، نو خپل حرمسرای او خزانه يې کلات ته ولېږله او د قوچان په دوه فرسنگۍ فتح آباد کې يې پوځ تم کړ او څو ورځې يې زين کړۍ اس له ځان سره وساته، چې د تېښتې پر وخت ورڅخه کار واخلي، آن يو ځل يې کلات ته د تېښتې هڅه هم وکړه، خو يوې ډلې سرتېرو پرې نه ښود او ډاډ يې ورکړ چې د ژوند ترپايه به يې خدمت وکړي. سربېره پردې يې د ځان پرضد يوه توطيه کشف کړه، سبا ته يې تصميم ونيو، توطيه کوونکيو ته چې له خپلو خپلوانو څخه يې وو سزا ورکړي، خو توطيه کوونکي هماغه شپه د نادر له هوډه خبر شول. نو د نادر خېمې ته ورننوتل اونادر يې وواژه (1747م کال د جون نهمه [د1160هـ. ق کال د جمادي الاخر 11 مه]. 40)

د نادر په مړينې سره د هغه دولت هم درې وړې شو او پوځي مشران د نادر په هره پراخه سيمه او قلمرو کې حکومتونو ته ورسېدل.

د درېيم څپرکي سرچينې:

1. محمد کاظم: نامه عالم آرای نادري، درېيم ټوک، 226 ◆ 233 مخونه.

2. هماغه اثر: 234 مخ.

236 // 3. مخ.

237 // 4. مخ.

238 // 5. مخ.

240 // 6. مخ.

7. مخ. // 242

8. مخ. // 244

9. مخ. // 245

10. مخ. // 246

11. مخ. // 292

12. مخ. // 204

13. مخ. // 208

14. درېيم ټوك، 170-172 مخونه.

15. // 15. هماغه مخ او 368 مخ.

16. درېيم ټوك، 418 ❖ 422 مخونه.

17. درېيم ټوك، 369 مخ.

18. ❖ 19. // 485. مخ. ميرزا مهديخان: جهانكشای نادري، 425-426 مخونه.

20. دولت نادرشاه افشار: 111-292 مخونه.

21. لكهارت: نادرشاه، 315 ❖ 316 مخونه.

22. دولت نادرشاه: 206 مخ. نامه عالم آرای نادري: 488 مخ.

23. دولت نادرشاه افشار: 206 مخ.

24. لكهارت: نادرشاه، 316 مخ.

25. محمد كاظم: نامه عالم آرای نادري، درېيم ټوك، 488 ❖ 489 مخونه.

26. دولت نادرشاه افشار: 207 مخ.

27. محمد كاظم: درېيم ټوك، 489 مخ.

28. دولت نادرشاه افشار: 207 مخ. لكهارت: نادرشاه، 321 مخ.

29. لکهارت: نادرشاه، 321 مخ.

30. دولت نادرشاه افشار: 207 مخ.

31. محمدکاظم: نامه عالم آرای نادری، درپیم ټوک، 502 مخ. دولت نادرشاه افشار 166 مخ.

32. لکهارت: نادرشاه، 322 ❖ 323 مخونه.

33. دولت نادرشاه افشار: 216 مخ.

34. // 207 مخ. لکهارت: 323 مخ.

35. لکهارت: نادرشاه، 323 مخ.

36. دولت نادرشاه افشار: 307 مخ. لکهارت: نادرشاه، 323 ❖ 324 مخونه.

37. دولت نادرشاه افشار: 208 مخ.

38. هماغه اثر: 309 مخ.

39. // 209 مخ.

40. لکهارت: نادرشاه، تر 355 مخ وروسته.

پایله (نتیجه)

د نادرشاه افشار دولت د یوه استبدادي فیوډالي نظام بېلگه وه، چې د شاه حاکمیت کومه پوله نه پېژنده.

نادرشاه افشار د هغو یرغلیزو جگړو په نتیجه کې چې د اتلسمې پېړۍ په څلورمو او پنځمو لسیزو کې یې ترسره کړې، وکړای شول ارمنستان، گرجستان، اذربایجان، خېوه، بخارا، افغانستان، منځنۍ اسیا، بلوچستان او د مغولي هند ټول شمال لویدیځ ولایتونه په خپل دولت پورې اړوند کړي.

ددې هېوادونو ځینې برخې د نادر د دولت پر ایالتونو بدلې شوې وې او پاتې هم د (واسالي) هېوادونو په توګه اداره کېږي.

د نادرشاه دولت یو کمزوری نظامي فیوډالي اتحاد و، چې په هغه کې د اقتصادي ژوند ګډون خلک نه سره تړل، هغه خلک او هېوادونه چې د فرهنګي او تاریخي لرغونتوب له مخې یې یو له بل سره توپیر درلود، په زوره یو په بل پورې تړل شوي وو، د یوه فیوډالي دولت په اډانه کې ددې بېلابېلو هېوادونو معنوي پیوند د پردې د توند ستم او بهرحمانه فیوډالي ګټې اخیستنې او خونړي ظلم لامل شوی و. دا هغه عمده ټکي وو چې په نیول شویو هېوادونو کې یې د آزادۍ غوښتنې مبارزې پارولې؛ هغه مبارزې چې د نوموړو هېوادونو پر تولیدي ځواکونو یې ژور منفي اغېز ښانده او فرهنګي او اقتصادي تګلار یې دروله.

په افغانانو، ازبکانو، ترکمنانو، بلوڅانو، گرجیانو او ارامنه وو چې د آزادۍ غوښتنې لومړني پاڅونونه ډېر شول، ځکه دا خلک په ډېر ستونزمن حالت کې وو، د سیمه ییزو فیوډالانو له خوا استثمارېدل او د نادر دولت له خوا هم تر شکنجې او مذهبي پلټنو لاندې راتلل.

د نادر پرضد د ازادۍ غوښتنې لومړنی پاڅون په هرات کې د ذوالفقار خان ابدالي په مشرۍ په (1730 1731م/ 1143هـ کال) کې ترسره شو، وروسته ترکمنو، تکه وو، ساروقو، ایرسارو او نورو قومونو هم په 1734م کال په خراسان کې پاڅون وکړ، چې په همدې کال نور پاڅونونه هم وشول.

د 1740 م کال له پیله بېلابېلو پښتنو قومونو د کابل رود په سرچینو کې د نادر د استبدادونو پرضد د پاڅون جنډه هسکه کړه، سره له دې چې د نادر ډېرو پوځیانو دا قومونه په وینو ولړل، بیا یې هم زموږ په خلکو کې د خپلواکۍ غوښتنې روحیه کمزورې نه کړه، هرځل به چې د هېواد په کوم ګوټ کې کوم پاڅون د توپ او خمپارو په زور د لنډ مهال لپاره کرارېده، بل پاڅون به په بله څنډه کې راولاړېده او څه موده به یې دښمن ته د سر په کاسه کې اوبه ورکولې.

په 1742م کال د بلخ او اندخوی خلک هم د نادر د استبدادي واکمنۍ پرضد اوچت شول، تاریخ کښونکو د پاڅون کوونکو شمېر له پنځوسو تر شپېتو زرو تنو لیکلی دی. ددې پاڅون مشري د عصمت الله خان ازبک پر غاړه وه، د

نادر پوځونه که څه هم وتوانېدل د مجهزې توپخانې په واسطه پاڅون غلی کړي او په جگړه کې عصمت الله خان ووژني، خو ډېره موده نه وه اوښتې چې په بلخ کې بل پاڅون لمبې بلې کړې. (1745م کال).

د پاڅون په مشرتابه کې د بلخ د والي ورور مشاق بېگ و، چې د بدخشان حاکم میرزانباتخان او خان ارال میرزاقل ازبک هم ورسره یو شوي وو. خو د نادر پوځونو د سیمه ییزو فیوډالانو په مرسته دا پاڅون وځاپه.

د بلخ د پاڅون د ماتې عمده علت د دښمن له خوا مشاق بېگ ته ژمنې ورکول او د بدخشان او خان ارال د پاڅون کوونکو ترمنځ د وېر ارتباط نشته او د کندوز د فیوډالانو په تېره د بدخشان له فیوډالانو او ارال سره د هزاره خان ازبک مخالفت و.

د نادر پوځ ته د پاڅون کوونکو د لوړ پوړ (قشر) تسلیمېدل: د پاڅون ځپنه کړندۍ کوله، نادر به هم د پاڅون کوونکو د لا خپلو لپاره د پاڅون تر خپلو وروسته پر سیمو ډېر مالیات کښېښودل. لکه په 1746م کال چې یې د بلخ او اندخوی پر خلکو ډېر ملاماتوونکي مالیات وضعه کړل.

د نادري دربار د پېښگلیکوال محمدکاظم په وینا: "دوه سوه زره یې د (بلخ او جوزجان) پر اویماق قوم کښېښودلې". د بلخ او اندخوی اوسېدونکو خپل ټول مالونه خرڅ کړل او یو سل او اویا زره (د 650 زرو تېرېزي تومانو انډول) یې نادر ته وسپاره.

څگرنگه چې نور یې یو دینار هم نه درلود، چې د نادر دربار ته یې ولېږي، نو اړ شول چې لیریو غرونو ته وتښتي او ځان او خپل ماشومان د نادر د پوځیانو له شره خلاص کړي.

د مالیو د مامورینو سپکاوي او توند چلند په 1746 ❖ 1747 م کلونو کې بیا هم د بلخ، اندخوی، بادغیس، هرات او سیستان د بېلابېلو قومونو د پاڅون لامل شو، چې د نادر تر مړینې روان و.

لکه مخکې مو چې یادونه وکړه، د خلکو د پاڅون عمده علت فیوډالي ناوړه ګټه اخیستنې او د مالیاتو سخت فشار و، چې د نادر د واکمنو له خوا پر خلکو تېل کېدل.

خو له پاڅونونو څخه د خلکو موخه د نادر د مالیاتي ستم لږوالی و، په داسې حال کې چې ځینو فیوډالانو د نادر له سیاسته د ناخوښۍ او د خپلي اقتصادي وضعې د ښه والي لپاره په دې پاڅونونو کې ګډون کاوه، څگرنگه چې په پاڅون کې ددې دوو ډلو هدفونو سره توپیر درلود، نو د فیوډالانو لوړ قشر به، چې ډېر وخت به یې د پاڅون مشري پر غاړه لرله، له پاڅون کوونکو سره خیانت کاوه او له شاه یا به د هغه له استازو سره یو کېده.

لنډه دا چې د پاڅونونو کمزورې ډلبندي د مشرانو سیمه ییز اوسېدل او د داسې مشرانو نشته چې په هڅاند ډول د خلکو پر ګټه مبارزه وکړي، د پاڅون کورنیو اختلافونو او د فیوډالانو خیانتونو ټولو یو د بل په مرسته مخکې له مخکې د هر پاڅون برخلیک ټاکه.

د اتلسمې پېړۍ په پنځمه لسيزه کې فيودالي گټو اخيستلو او د نادرشاه د دولت د مالياتي ستم پر ضد پر له پسې پاڅونونو، نادر د سختې اقتصادي پاشلتيا کندنې ته ټېل واهه او د سختو طبقاتي او کورنيو تضادونو او د نادر د فيودالي دولت د رانسکورېدو لامل شول.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library